

IFD

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi

Burdur Mehmet Akif Ersoy University
Journal of Theology Faculty

e-ISSN: 2757-6418
(Aralık / December 2022) 3/2

NAMAZDA ELLERİN KALDIRILMASINA DAİR RİVÂYETLERİN İSNAD AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of Narrations Related to Raising Hands in Prayer in Terms of Isnad

MUSTAFA AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Mersin, Türkiye
Asst. Prof. Dr., Mersin University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith, Mersin, Türkiye

maydin@mersin.edu.tr

orcid.org/0000-0002-3720-0458

<https://ror.org/04nqdw39>

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü/Article Types	: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received	: 19 Eylül/September 2022
Kabul Tarihi/Accepted	: 01 Kasım/November 2022
Yayın Tarihi/Published	: 30 Aralık/December 2022

ATIF / CITES AS

Aydın, Mustafa. "Namazda Ellerin Kaldırılmasına Dair Rivâyetlerin İsnad Açısından Değerlendirilmesi".
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3/2 (Aralık/December 2022), 1-46.

İNTİHAL/PLAGIARISM

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software. Yayıncı / Published by: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Burdur Mehmet Akif Ersoy University Theology Faculty.

Burdur, Türkiye.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Mustafa AYDIN.

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: ifd@mehmetakif.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Evaluation of Narrations Related to Raising Hands in Prayer in Terms of Isnad

Abstract

Prayer is one of the most important acts of worship in Islam. There are some differences due to the views of the sects during the prayer. The most striking of these is the practice of raising the hands in prayer. The aim of the study is to determine the narrations that constitute a source for the different practices of the sects regarding when the hands should be raised during the prayer, to examine and evaluate the soundness of the narrations in terms of isnad. In the study, in order to determine the views and evidences of the sects in the context of the research method, the original sources of each sect were applied. With the data obtained from here, the narrations used as evidence were determined and the isnads of the narrations were examined in the Kutub al-sittah, which is the most basic hadith sources, in order not to exceed the limits of the study. During this study, jarh-tadil, tabaqat and rijal books were used. Afterwards, a comparative evaluation was made. It is seen that there is no difference of opinion regarding the raising of the hands when taking takbir (takbir of beginning) to start the prayer. However, apart from the takbir of beginning, there are two main differences in practice in terms of whether or not to raise the hands. While Hanafis and Malikis are of the opinion that the hands will be raised only at the beginning of the prayer, Shafis and Hanbalis are of the opinion that the hands will also be raised except for the takbir of beginning. The source of the views of both parties regarding the raising of the hands in prayer is the practices of the Prophet (pbuh), hence the narrations. The differences seen in the practices of the sects were influenced by the narrations related to the subject and the reasons for the preference of these narrations by the sects. Although there are studies on the fiqh dimension of the subject, as far as we can determine, there has been no study on the isnad of the narrations in terms of the science of hadith, that is, the status of the narrators who transmitted it. Therefore, it is thought that this study will contribute to the field and be useful in terms of better understanding of the issue.

Keywords: Prayer, Hadith, Raising the Hands in Prayer, İsnad, Sect.

Namazda Ellerin Kaldırılmasına Dair Rivâyetlerin İsnad Açısından Değerlendirilmesi

Öz

Namaz, İslâm dininin en önemli ibadetlerinden birisidir. Namazın kılınışı esnasında mezheplerin görüşlerinden kaynaklı birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çekici olanı ise namazda ellerin kaldırılması uygulamasıdır. Bu çalışmanın amacı namazda ellerin ne zaman kaldırılması gerektiğine yönelik mezheplerin farklı uygulamalarına kaynak teşkil eden rivâyetleri tespit etmek, isnad açısından rivâyetlerin sıhhat durumunu incelemek ve değerlendirmektir. Çalışmada araştırma yöntemi bağlamında öncelikli olarak mezheplerin görüşlerini ve delillerini tespit edebilmek için, her mezhebin kendi aslı kaynaklarına müracaat edilmiştir. Buradan elde edilen verilerle delil olarak kullanılan rivâyetler belirlenmiştir. Çalışmanın sınırlarını aşmamak için en temel hadis kaynakları olan Kütüb-i sütte özelinde rivâyetlerin isnadları incelenmiştir. Bu inceleme esnasında cerh-ta'dil, tabakât ve ricâl kitaplarından yararlanılmıştır. Daha sonra ise mukayeseli bir değerlendirme yapılmıştır. Namaza başlamak için tekbir alırken (iftitah tekberi) ellerin kaldırılması hususunda herhangi bir görüş ayrılığı bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte iftitah tekberi dışında ellerin kaldırılıp kaldırılmaması hususunda uygulamada başlıca iki noktada farklılıklar bulunmaktadır. Hanefî ve Mâlikîler, ellerin sadece namaza başlarken kaldırılacağı görüşünde iken, Şâfiî ve Hanbelîler ise iftitah tekberi dışında da ellerin kaldırılacağı görüşündedir. Namazda ellerin kaldırılması hususunda her iki kesimin de görüşlerinin kaynağı, Hz. Peygamber'in uygulamaları, dolayısıyla rivâyetlerdir. Mezheplerin uygulamalarında görülen farklılıkta ise konu ile ilgili rivâyetler ve mezheplerin bu rivâyetleri tercih sebepleri etkili olmuştur. Konunun fikhî boyutuna yönelik yapılan çalışmalar bulunmakla birlikte, tespit edebildiğimiz kadarıyla, hadis ilmi yönünden rivâyetlerin isnadı, yani onu nakleden râvîlerin durumları ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Bundan dolayı çalışmanın alana katkı sunacağı ve meselenin daha iyi anlaşılması yönünden de yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Namaz, Hadis, Namazda Ellerin Kaldırılması (Ref u'l-yedeyn fi's-salât), İsnad, Mezhep.

Summary

The purpose of human's creation in this world is to serve Allah. For this purpose, the most important worship that a person will show his servitude after believing is prayer. It is stated in the hadiths that prayer is the pillar of religion and the key to paradise. Although prayer is commanded in many verses, the way of performing the prayer has been learned in detail from the Sunnah of the Prophet Muhammad (pbuh). Since the Prophet Muhammad, the essential elements of the prayer, such as the time, compulsories and number of rak'ahs, were handed down by Muslims to the next generations by applying them personally, so there is no dispute about them. However, there are some differences due to the practices of the sects during the prayer, which is one of the most important worships of the religion of Islam. The most striking of these is the practice of raising the hands in prayer. The aim of this study is to determine the narrations that constitute the source of different practices of the sects regarding when to raise the hands in prayer, to examine and evaluate the soundness of these narrations in terms of isnad. In the study, in the context of research method, firstly, the main sources of each sect were consulted in order to determine the views and evidences of the sects. With the data obtained from here, the rumors used as evidence were determined. In order not to exceed the limits of the study, the isnads of the narrations in Kutub al-sittah, which are the most basic hadith sources, were examined. During this study, jarh-ta'dil, tabaqat and rijal books were used. Afterwards, a comparative evaluation was made. Although there are studies on the fiqh dimension of the subject, as far as we can determine, there has been no study on the isnad of the narrations in terms of the science of hadith, that is, the status of the narrators who transmitted it.

In this study, in order to contribute to a better understanding of the fiqh dimension of the subject, the isnads of the narrations used as evidence in the views of the sects in terms of hadith science were examined. It is seen that there is no difference of opinion regarding the raising of the hands when taking takbir (takbir of beginning) to start the prayer. However, there are two main differences in practice in terms of whether or not to raise the hands except for the takbir of beginning. While Hanafis and Malikis are of the opinion that the hands will be raised only when starting the prayer, Shafis and Hanbalis are of

the opinion that the hands will be raised except for the takbir of beginning. The source of the views of both parties regarding the raising of the hands in prayer is the practices of the Prophet Muhammad, hence the narrations. The differences seen in the practices of the sects were influenced by the narrations related to the subject and the reasons for the preference of these narrations by the sects. As far as we can determine, the number of narrations proving that the hands should be raised only at the beginning of the prayer is four. These narrations were narrated from Abd Allah ibn Mas'ud, Bara ibn Azib, Jabir ibn Samura and Ibn Abbas. Abd Allah b. Mas'ud, Bara b. Azib narrations are the common evidence of Hanafi and Malikis. The other two narrations are used as evidence only by Hanafis. As a result of the isnad analysis, the narrations of Abd Allah ibn Mas'ud and Jabir ibn Samura are sound in terms of isnad; It has been determined that the narrations of Bara ibn Azib and Ibn Abbas are not sound. The number of narrations in which evidence is taken that the hands should be raised both at the beginning of the prayer and during ruku is five. These narrations were narrated from Abd Allah ibn Umar, Vail ibn Hucr, Malik ibn al-Huwayris, Hazrat Ali and Abu Humayd al-Saidi. The narrations of Abd Allah ibn Umar, Vail ibn Hucr and Malik ibn al-Huwayris are the common evidences of Shafis and Hanbalis. The other two narrations are used as evidence by the Shafis. As a result of the isnad analysis, it has been determined that the narration transmitted from Hazrat Ali is not sound in terms of isnad, and the other four narrations are sound. Although the number of narrations with strong isnads that Shafis and Hanbalis take as evidence on this issue is high, there are also narrations with strong isnads that Hanafis and Malikis take as evidence. Therefore, it will not be accurate to conclude that the view of this sect is correct and the other is wrong. In this regard, the narrations of the sects are the determining factor. For the Ahl al-hadith, the essential thing is the narration. Ahl al-ra'y, on the other hand, seeks a solution to the issue with a little more fiqh and rational justifications. As a matter of fact, although Ibn Umar's narration about the need to raise the hands during the prayer, both during the takbir of beginning and during ruku, has a high isnad and was preferred because of this, Abu Hanifa took Ibn Mas'ud's narration as evidence due to the fiqh knowledge of his narrators. He considered not only the high isnad but also the fiqh knowledge of his narrators. Likewise, it is possible to see this situation in the rational justifications brought to the issue by Hanafi scholars. Therefore, in the studies to be carried out on this and similar issues, the reasons for preference of the sects should be taken into account. Different practices of sects should be evaluated within the framework of their own views and dynamics.

Özet

İnsanın bu dünyadaki yaratılış amacı Allah'a kulluk etmektir. Bu amaç doğrultusunda insanın iman ettikten sonra kulluğunu göstereceği en önemli ibadet, namazdır. Hadislerde namazın dinin direği ve cennetin anahtarı olduğu ifade edilmiştir. Birçok ayette namaz kılınması emredilmiş olmakla beraber, namazın kılınış şekli ayrıntılı olarak Resûlullah'ın (s.a.s.) sünnetinden öğrenilmiştir. Hz. Peygamber'den itibaren, namazın vakti, rükûnları ve rekât sayısı gibi aslı unsurları, Müslümanlar tarafından sonraki nesillere bizzat uygulanarak nakledildiği için bunlar hakkında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Ancak İslam dininin en önemli ibadetlerinden biri olan namazın kılınış esnasında mezheplerin uygulamalarından kaynaklı birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çekici olanı namazda ellerin kaldırılması uygulamasıdır. Bu çalışmanın amacı namazda ellerin ne zaman kaldırılması gerektiğine yönelik mezheplerin farklı uygulamalarına kaynak teşkil eden rivâyetleri tespit etmek, bu rivâyetlerin isnad açısından sıhhat durumunu incelemek ve değerlendirmektir. Çalışmada araştırma yöntemi bağlamında öncelikli olarak mezheplerin görüşlerini ve delillerini tespit edebilmek için her mezhebin kendi ana kaynaklarına müracaat edilmiştir. Buradan elde edilen verilerle delil olarak kullanılan rivâyetler belirlenmiştir. Çalışmanın sınırlarını aşmamak için temel hadis kaynakları olan Kütüb-i sitte'de bulunan rivâyetlerin isnadları incelenmiştir. Bu inceleme esnasında cerh-ta'dil, tabakât ve ricâl kitaplarından yararlanılmıştır. Daha sonra ise mukayeseli bir değerlendirme yapılmıştır. Konunun fikhî boyutuna yönelik yapılan çalışmalar bulunmakla birlikte, araştırdığımız kadarıyla hadis ilmi yönünden rivâyetlerin isnadı, yani onu nakleden râvîlerin durumları ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır.

Çalışmada konunun fikhî boyutunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunması amacıyla hadis ilmi yönünden mezheplerin görüşlerinde delil olarak kullandıkları rivâyetlerin isnadları incelenmiştir. Namaza başlamak için tekbir alırken (iftitah tekbiri) ellerin kaldırılması hususunda herhangi bir görüş ayrılığı bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte iftitah tekbiri dışında ellerin kaldırılıp kaldırılmaması hususunda uygulamada başlıca iki noktada farklılıklar bulunmaktadır. Hanefî ve Mâlikîler, ellerin sadece namaza başlarken kaldırılacağı görüşünde iken, Şâfiî ve Hanbelîler ise iftitah tekbiri dışında da ellerin kaldırılacağı görüşündedir. Namazda ellerin kaldırılması hususunda her iki kesimin de görüşlerinin kaynağı, Hz. Peygamber'in uygulamaları, dolayısıyla rivâyetlerdir. Mezheplerin uygulamalarında görülen farklılıkta ise konu ile ilgili rivâyetler ve mezheplerin bu rivâyetleri tercih sebepleri etkili olmuştur. Tespit edilebildiğimiz kadarıyla ellerin sadece namaza başlarken kaldırılması gerektiğine delil olan rivâyet sayısı dörttür. Bu rivâyetler, Abdullah b. Mes'ûd, Berâ b. Âzib, Câbir b. Semure ve İbn Abbâs'tan nakledilmiştir. Abdullah b. Mes'ûd, Berâ b. Âzib rivâyetleri Hanefî ve Mâlikîlerin ortak delilleridir. Diğer iki rivâyet sadece Hanefîler tarafından delil olarak kullanılmaktadır. Yapılan isnad incelemesi sonucunda Abdullah b. Mes'ûd ve Câbir b. Semure rivâyetlerinin isnad yönünden sağlam; Berâ b. Âzib ve İbn Abbâs rivâyetlerinin ise sağlam olmadığı tespit edilmiştir. Eller hem namaza başlarken ve hem de rükû esnasında kaldırılması gerektiği ile ilgili delil alınan rivâyet sayısı beştir. Bu rivâyetler, Abdullah b. Ömer, Vâil b. Hucr, Mâlik b. el-Huveyris, Hz. Ali ve Ebû Humeyd es-Sâidi'den nakledilmiştir. Abdullah b. Ömer, Vâil b. Hucr ve Mâlik b. el-Huveyris rivâyetleri Şâfiî ve Hanbelîlerin ortak delilleridir. Diğer iki rivâyetse Şâfiîler tarafından delil olarak kullanılmaktadır. Yapılan isnad incelemesi sonucunda Hz. Ali'den nakledilen rivâyetin isnad açısından sağlam olmadığı, bunun dışındaki dört rivâyetinse sağlam olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar bu konuda Şâfiî ve Hanbelîler'in delil olarak aldıkları isnadı sağlam olan rivâyetlerin sayısı fazla olsa da Hanefî ve Mâlikîlerin de delil olarak aldıkları isnadı sağlam rivâyetler bulunmaktadır. Bundan dolayı şu mezhebin görüşü doğrudur, diğeri hatalıdır gibi bir sonuç isabetli olmayacaktır. Burada mezheplerin rivâyetleri tercih sebebi belirleyici olmaktadır. Ehl-i hadis için aslolan rivâyettir. Ehl-i re'y ise konuya biraz daha fikhî ve akli temellendirmelerle çözüm aramaktadır. Nitekim namazda ellerin hem iftitah tekbiri ve hem de rükû esnasında kaldırılması gerektiği ile ilgili İbn Ömer'in rivâyeti âli isnada sahip olmasına ve bundan dolayı tercih edilmiş olmasına rağmen, Ebû Hanîfe, râvîlerinin fikhî bilgisi dolayısıyla İbn Mes'ûd'un rivâyetini delil olarak almıştır. O sadece âli isnadı değil, râvîlerinin fikhî bilgisini de göz önünde bulundurmıştır. Aynı şekilde Hanefî âlimler tarafından meseleye getirilen akli temellendirmelerde de bu durumu görmek mümkündür. Dolayısıyla bu ve benzeri konular

ile ilgili yapılacak çalışmalarda öncelikle mezheplerin rivâyet tercih sebeplerinin dikkate alınmalıdır. Mezheplerin farklı uygulamaları kendi görüş ve dinamikleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Giriş

Yüce Allah, insanı yaratmış ve yaratılış amacının kendisine kulluk etmek olduğunu bildirmiştir.¹ Bu amaç doğrultusunda insanın iman ettikten sonra kulluğunu göstereceği en önemli ibadet, namazdır. Dolayısıyla namaz ibadeti, bütün Müslümanlara farz kılınmış² ve namazın dinin direği³ ve cennetin anahtarı⁴ olduğu ifade edilmiştir. Birçok ayette namaz kılınması emredilmiş olmakla beraber, Hz. Peygamber'in "...benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de öyle namaz kılın..."⁵ buyurduğu üzere, namazın kılınışı şekli ayrıntılı olarak onun (s.a.s.) sünnetinden öğrenilmiştir. Hz. Peygamber'den itibaren, namazın vakti, rükûnları ve rekât sayısı gibi aslı unsurları, Müslümanlar tarafından sonraki nesillere bizzat uygulanarak nakledilmiştir ve bunlar hakkında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Bununla birlikte namazın kılınışı esnasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan biri de mezheplerin uygulamalarından kaynaklanan, namazda ellerin kaldırılması (ref' u'l-yedeyn fi's-salât) konusudur. Namazın kılınışı esnasında ellerin kaldırılması noktasında, mezheplerin üzerinde ittifak ve ihtilaf ettiği hususlar bulunmaktadır. İftitah tekbirinde ellerin kaldırılmasının sünnet olması konusunda mezhepler arasında bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Ancak iftitah tekbiri dışında namazda ellerin kaldırılması hususunda mezhepler farklı görüşlere sahiptir. Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre namazda eller sadece iftitah tekbiri esnasında kaldırılır. Bunun dışında kaldırılmaz.⁶ Şafîî ve Hanbelî mezheplerinde ise iftitah tekbiri esnasında, rükûa giderken ve rükûdan doğrulurken eller kaldırılır.⁷ Bununla ilgili, her mezhebin kendi görüşünün dayandığı rivâyetler/deliller bulunmaktadır. Namazda ellerin kaldırılmasının hükmü, zamanı, miktarı ve şekli gibi konunun fikhî boyutuna yönelik yapılmış kapsamlı çalışmalar bulunmaktadır.⁸ Çalışmada konunun fikhî boyutunun daha iyi anlaşılması için, mezheplerin görüşlerine kaynak olarak sunduğu rivâyetlerin hadis ilmi yönünden isnadı yani hadisi nakleden râvîlerin durumu araştırılmış, sıhhat açısından her iki kesimin delilleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın sınırlarını aşmamak için, mezheplerin aslı kaynaklarından tespit edilen rivâyetlerin, temel hadis kaynakları olan *Kütüb-i sitte* özelinde isnadları incelenmiş, *Kütüb-i sitte*'de bulunamayan rivâyetler için de mezheplerin kendi eserleri referans alınmıştır. Râvî incelemesinde cerh-ta'dîl, tabakât ve ricâl kitaplarına müracaat edilmiştir. Rivâyetin isnadı tahlil edilirken karışıklığı önlemek, farklı isnadlarda yer alan aynı râvîlerin değerlendirilmesinde tekrara düşmemek ve okuyucuya kolaylık sağlamak adına isnadların baş tarafına rakam ve harfler koyulmuştur.

1. İftitah Tekbiri Dışında Ellerin Kaldırılmayacağı Görüşünde Olan Hanefî ve Mâlikîlerin Delilleri

Hanefî ve Mâlikîlerin bu konudaki ortak delillerinden biri Abdullah b. Mes'ûd'tan (öl. 32/652-53) nakledilen rivâyettir:⁹

¹ ez-Zâriyât, 51/56.

² en-Nisâ, 4/103.

³ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008), "İmân", 8 (2616).

⁴ Tirmizî, "Tahâret", 3 (4).

⁵ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, (Beyrut: Dârü'l-Erkâm, 1995), "Ezân, 18", (631).

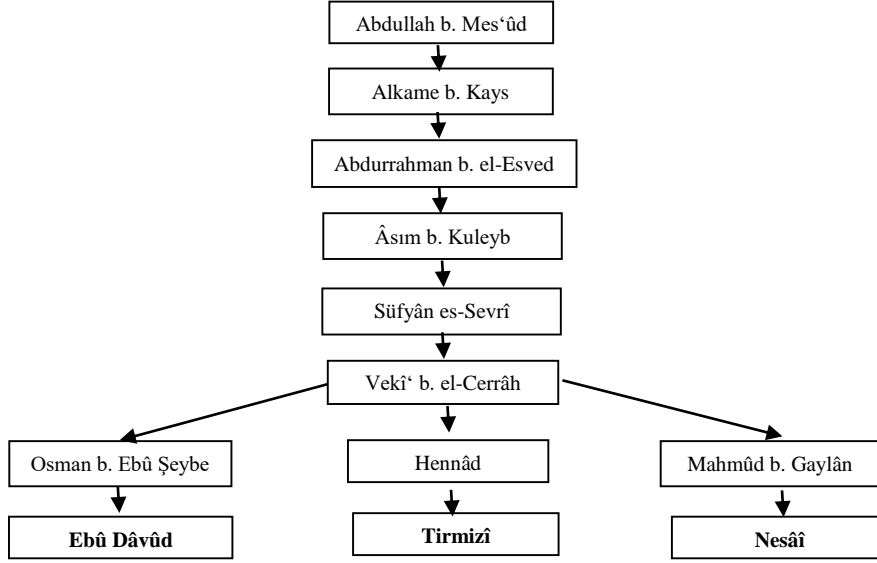
⁶ Abdüsselâm b. Saîd Sahnûn, *el-Müdevenetü'l-kübrâ*, thk. Zekerîyya Umeyrât (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/165-166; Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Mebsût*, thk. Cevat Akşit (İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008), 1/26-27.

⁷ Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî (Delilleriyle Hanbelî Fıkhı)*, çev. Alpaslan Tunçer (İstanbul: Polen Yayınları, 2015), 1/245; Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 3/398 vd.

⁸ Zahide Keskin, *Uygulama ve Delilleri Açısından Namazda Ellerin Durumu* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 1-88; Şevket Topal - Zahide Keskin, "Uygulama ve Delilleri Açısından Dört Mezhebe Göre Namazda Ellerin Durumu", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), ss. 391-415.

⁹ Sahnûn, *el-Müdevenne*, 1/166; Serahsî, *el-Mebsût*, 1/27; Alâ'uddin Ebûbekir b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'î' fi tertibi's-şerâ'î'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406), 1/207.

1.1. Abdullah b. Mes'ûd Rivâyeti

1.1.a. Ebû Dâvûd → Osman b. Ebû Şeybe → Vekî' → Süfyân → Âsım b. Kuleyb → Abdurrahman b. Esved → Alkame;¹⁰

1.1.b. Tirmizî → Hennâd → Vekî' → Süfyân → Âsım b. Kuleyb → Abdurrahman b. Esved → Alkame;¹¹

1.1.c. Nesâî → Mahmûd b. Gaylân → Vekî' → Süfyân → Âsım b. Kuleyb → Abdurrahman b. Esved → Alkame tarikleriyle rivâyet edildiğine göre;¹²

قال عبد الله بن مسعود ألا أصلي بكم صلاة رسول الله -صلى الله عليه وسلم- فصلى فلم يرفع يديه إلا مرة.

Abdullah b. Mes'ûd: “Size Resûlullah ’ın (s.a.s.) namazını kıldırayım mı?” dedi ve namazı kıldı. Sadece bir defa ellerini kaldırdı.

Rivâyetin râvîleri ile ilgili değerlendirmeler şu şekildedir.

1.1.a. Ebû Dâvûd (öl. 275/889) Rivâyetinin Râvîleri

1.1.a. Osman b. Ebû Şeybe (öl. 239/853): Kûfelidir. 156/773 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû'l-Hasan'dır. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn (öl. 233/848), “sika, me'mûn”¹³, İclî (öl. 261/875), “sika”¹⁴, Ebû Hâtım er-Râzî (öl. 277/890), “sadûk”¹⁵, Zehebî (öl. 748/1348), “imam, hâfizü'l-kebîr, müfessir, mutkîn”¹⁶, İbn Hacer (öl. 852/1449), “sika, hâfiz ama evhamlı”¹⁷ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân (öl. 354/965) onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.¹⁸ 239/ 853 tarihinde vefat etmiştir.¹⁹

¹⁰ Süleymân b. el-Eş'as Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013), “Salât”, 120, (748).

¹¹ Tirmizî, “Salât”, 191, (257).

¹² Ebû Abdırrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), “Tatbîk”, 20, (1055).

¹³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâut ve heyeti (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405), 11/151-152.

¹⁴ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh el-İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405), 2/130.

¹⁵ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1271), 6/167.

¹⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/152.

¹⁷ Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme (Halep: Dârü'r-Reşîd, 1486), 386.

¹⁸ Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân İbn Hibbân, *es-Sikât*, thk. Şerafeddin Ahmed (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1395), 8/454.

¹⁹ Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400), 19/486; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/153; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-*

1.1.a. Vekî' b. Cerrâh (öl. 197/812): Kûfelidir. 128 veya 129/746-747 yılında doğduğu nakledilmiştir. Künyesi Ebû Süfyân'dır. İbn Sa'd (öl. 230/845) onun sika, me'mûn, âlim, saygın ve hüccet olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini kaydetmiştir.²⁰ Onun hakkında Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855), "sebt"²¹, İclî, "sika, âbid, sâlih, hâfız ve müftî"²², Ya'kûb b. Şeybe (öl. 262/875), "hayırlı, faziletli ve hâfız"²³, Ebû Hâtim er-Râzî, "sika"²⁴, Zehebî, "imam, hâfız, muhaddisü'l-İrâk, önemli bir şahsiyet"²⁵, İbn Hacer ise "sika, hâfız, âbid"²⁶ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve "hâfız ve mutkin" olarak tavsif etmiştir.²⁷ 197/812 yılında Mekke yolu üzerinde bulunan Feyd'de vefat ettiği nakledilmiştir.²⁸

1.1.a. Süfyân es-Sevrî (öl. 161/778): Kûfelidir. 97/715 yılında Horasan'da doğmuştur. Künyesi Ebû Abdillâh'tır. İbn Sa'd, "sika, me'mûn, âbid, sebt"²⁹, Yahyâ b. Maîn, "sika, emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadis" olarak tavsif etmiş ama onun tedlis yaptığını da kaydetmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî de onun hakkında "hâfız, zâhid, Irak'ın imamı" değerlendirmesinde bulunmuş ve "A'meş'in ashâbının en güvenilir olanıdır" sözleriyle onu övmüştür.³⁰ İclî ve Nesâî (öl. 303/915), "sika"³¹, Zehebî, "şeyhülislâm, imamû'l-huffâz, seyyidü'l-ulemâi'l-âmilîn, müctehid, *el-Câmi* kitabının musannifi"³², İbn Hacer ise "sika, hâfız, fakih, âbid, imam, hüccet" nitelendirmesinde bulunmuştur. Tedlis yaptığını da belirtmiştir.³³ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve "fıkıh, vera, hıfz ve itkân yönünden zamanının önde gelenlerinden biri" olarak tavsif etmiştir.³⁴ 161/778 yılında Basra'da vefat etmiştir.³⁵

1.1.a. Âsım b. Küleyb (öl:137/754): Kûfelidir. İbn Sa'd, onun sika olduğunu, ihticâc edilebileceğini, fakat hadisinin çok olmadığını kaydetmiştir.³⁶ Onun hakkında Yahyâ b. Maîn ve Nesâî, "sika"³⁷, Ebû Hâtim er-Râzî, "sâlih"³⁸, Ahmed b. Hanbel, "lâ be'se bi hadisihi"³⁹, Zehebî, "fâdil, âbid"⁴⁰,

Tehezîb (Haydarabad: Matbaatu Meclis-i Dâiretü'l-Maarifi'n-Nizâmiyye, 1326), 7/151; Selman Başaran, "İbn Ebû Şeybe, Ebû'l-Hasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/444.

²⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dârü Sâdr, 1968), 6/394.

²¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/38; Mizzî, *Tehezîbü'l-Kemâl*, 30/474; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/152-153; İbn Hacer, *Tehezîbü't-Tehezîb*, 11/126.

²² İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/341.

²³ İbn Hacer, *Tehezîbü't-Tehezîb*, 11/130.

²⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/39.

²⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/141; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehu rivâyetun fi'l-kütübi's-sitte*, thk. Muhammed Avvâme, Ahmed Muhammed en-Nemr (Cidde: Dârü'l-Kible, 1413), 2/350.

²⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehezîb*, 581.

²⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/562.

²⁸ Mizzî, *Tehezîbü'l-Kemâl*, 30/484; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/166; İbn Hacer, *Tehezîbü't-Tehezîb*, 11/130; Mehmet Emin Özafşar, "Vekî' b. Cerrâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/8-9.

²⁹ İbn Hacer, *Tehezîbü't-Tehezîb*, 4/114.

³⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/225.

³¹ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1/407; İbn Hacer, *Tehezîbü't-Tehezîb*, 4/114.

³² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7/230.

³³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehezîb*, 244.

³⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/401-402.

³⁵ Mizzî, *Tehezîbü'l-Kemâl*, 11/168; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7/279; İbn Hacer, *Tehezîbü't-Tehezîb*, 4/114; Recep Özdirek - Ali Hakan Çavuşoğlu, "Süfyân es-Sevrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/23-28.

³⁶ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/341.

³⁷ İbn Hacer, *Tehezîbü't-Tehezîb*, 5/56.

³⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 6/350.

³⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 6/350. "Lâ be'se bi hadisihi" bir ta'dil lafzıdır. "Ebû Hâtim'e göre bu ve benzeri ifadelerle adâletine hükmedilen râvînin hadisi yazılır ve gözden geçirilir." Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 195.

⁴⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), 8/457.

İbn Hacer ise “sadûk ve Mürcî”⁴¹ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴² 137/754 yılında vefat etmiştir.⁴³

1.1.a. Abdurrahman b. Esved (öl. 99/717): Kûfelidir. Künyesi Ebû Hafs’tır. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, İclî ve Nesâî, “sika”⁴⁴, Zehebî, “fakih, âbid, sika ve fâdil”⁴⁵, İbn Hacer, “sika”⁴⁶ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴⁷ 99/717 yılında vefat etmiştir.⁴⁸

1.1.a. Alkame b. Kays (öl. 62/682): Kûfelidir. Künyesi Ebû Şibl’dir. Hz. Peygamber hayatta olduğu zaman doğduğu fakat onu (s.a.s.) göremediğinden dolayı Muhadramûn’dan olduğu nakledilmiştir. Abdullah b. Mes’ûd’un en önde gelen talebesidir.⁴⁹ İbn Sa’d, onun sika olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.⁵⁰ Onun hakkında Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn “sika”⁵¹, Zehebî, “âlim, kârî, imam, hâfız, mücevvid (tecvid alanında âlim), büyük müctehid”⁵² İbn Hacer, “sika, sebt, fakih, âbid”⁵³ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁵⁴ Alkame b. Kays, 62/682 yılında Kûfe’de vefat etmiştir.⁵⁵

1.1.b. Tirmizî (öl. 279/892) Rivâyetinin Râvîleri

1.1.b. Hennâd b. es-Serî (öl. 243/857): Kûfelidir. 152 yılında doğmuştur. Künyesi Ebü’s-Serî’dir. *Kitâbü’z-zühûd* isimli eseri bulunmaktadır. Onun hakkında Ebû Hâtim er-Râzî, “sadûk”⁵⁶, Nesâî, “sika”, Zehebî, “imam, hüccet, kudve”⁵⁷, İbn Hacer, “sika”⁵⁸, değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁵⁹ 243/857 yılında Kûfe’de vefat etmiştir.⁶⁰

1.1.b. Vekî’ b. Cerrâh: 1.1.a.

1.1.b. Süfyân es-Sevrî: 1.1.a.

1.1.b. Âsım b. Küleyb: 1.1.a.

1.1.b. Abdurrahman b. Esved: 1.1.a.

1.1.b. Alkame b. Kays: 1.1.a.

⁴¹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 286.

⁴² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/256.

⁴³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 13/537-538; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 5/55-56.

⁴⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 5/209; İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/72; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/140.

⁴⁵ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 6/412.

⁴⁶ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 336.

⁴⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/78.

⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 16/530-533; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 5/11-12; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/140-141; İsmail Lütflî Çakan, “Abdurrahman b. Esved”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/161.

⁴⁹ Ahmet Özel, “Alkame b. Kays”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/467.

⁵⁰ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 6/92.

⁵¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 20/302-303; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 4/55.

⁵² Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 4/53.

⁵³ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 397.

⁵⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/207-208.

⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 20/300-307; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 4/53-61; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 7/276-278; Özel, “Alkame b. Kays”, 2/467; detaylı bilgi için bk. İbrahim Yıldız, *Alkame b. Kays* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2022).

⁵⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 9/120.

⁵⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11/465-466. “Kudve”; kendisine uyulan tâbi olunan kimse demektir. Bk. Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab* (Beyrut: Dârü Sâdr, 1414), 15/171.

⁵⁸ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 574.

⁵⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/246.

⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 30/311-312; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11/465-466; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 11/70-71.

1.1.c. Nesâî (öl. 303/915) Rivâyetinin Râvîleri

1.1.c. Mahmûd b. Gaylân el-Mervezî (öl. 249/863): Bağdatlıdır. Künyesi Ebû Ahmed'dir. Onun hakkında Ebû Hâtim er-Râzî ve Nesâî "sika"⁶¹, Zehebî, "imam, hâfız, hüccet", İbn Hacer ise "sika"⁶² değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁶³ 249/863 yılında vefat etmiştir.⁶⁴

1.1.c. Vekî' b. Cerrâh: 1.1.a.

1.1.c. Süfyân es-Sevrî: 1.1.a.

1.1.c. Âsım b. Küleyb: 1.1.a.

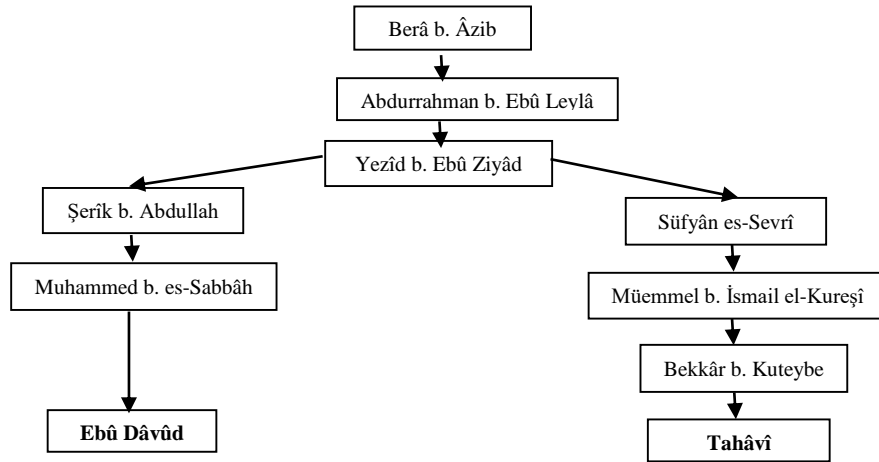
1.1.c. Abdurrahman b. Esved: 1.1.a.

1.1.c. Alkame b. Kays: 1.1.a.

Hanefî ve Mâlikîlerin ortak delillerinden olan bu rivâyet, Abdullah b. Mes'ûd'dan en önemli talebesi Alkame b. Kays aracılığıyla nakledilmiş ve *Kütüb-i sitte* eserlerinden Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünen* 'lerinde yer almıştır. Üç kaynağın da isnadlarında yer alan râvîlerin tamamının önde gelen cerh ve ta'dîl âlimlerince güvenilir kabul edildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla rivâyet isnadı açısından sağlamdır. Ayrıca bu rivâyet, Hanefî kaynaklarında Ebû Hanîfe'den (öl. 150/767) nakledilerek, benzer şekilde şöyle yer almaktadır: "Abdullah b. Mes'ûd, iftitah tekbiri aldığı anda ellerini kaldırır. Bundan sonra tekrar ellerini kaldırmaz"⁶⁵

Hanefî ve Mâlikîlerin bu konudaki bir diğer delili Berâ b. Âzib'ten (öl. 71/690) nakledilen şu rivâyettir:⁶⁶

1.2. Berâ b. Âzib Rivâyeti

1.2.a. Ebû Dâvûd → Muhammed b. Sabbâh el-Bezzâr → Şerîk → Yezîd b. Ebû Ziyâd → Abdurrahman b. Ebû Leylâ tarikiyle; el-Berâ b. Âzib'ten rivâyet edildiğine göre;

عن البراء أن رسول الله -صلى الله عليه وسلم- كان إذا افتتح الصلاة رفع يديه إلى قريب من أذنيه ثم لا يعود.

⁶¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dîl*, 8/291; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27/308; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/65.

⁶² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 522.

⁶³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/202.

⁶⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27/305-308; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 12/223-224; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/64-65.

⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/27; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 1/207.

⁶⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/166; Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr (Hadislerle İslâm Fıkhi)*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Kitâbi Yayınevi, 2009), 2/31.

Resûlullah (s.a.s.) namaza başlarken ellerini kulaklarının yakınına kadar kaldırırdı. Sonra bunu tekrar yapmazdı.⁶⁷

Bu konuda Tahâvî'nin (öl. 321/933) naklettiği rivâyet ise şöyledir:

1.2.b. Tahâvî → Bekkâr b. Kuteybe (Ebû Bekre) → Müemmel b. İsmail el-Kureşî → Süfyân es-Sevrî → Yezîd b. Ebû Ziyâd → Abdurrahman b. Ebû Leylâ tarikiyle rivâyet edildiğine göre;

عن البراء بن عازب رضي الله عنه قال: كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا كبر لافتتاح الصلاة رفع يديه حتى يكون إجمامه قريباً من شحمتي أذنيه ثم لا يعود.

Berâ b. Âzib şöyle demiştir: “Hz. Peygamber namaza başlamak için tekbir aldığıında baş parmakları kulak memelerine yaklaşıncaya kadar ellerini kaldırırdı. Sonra bunu tekrar yapmazdı.”⁶⁸

Rivâyetin râvîleri ile ilgili değerlendirmeler şu şekildedir.

1.2.a. Ebû Dâvûd Rivâyetinin Râvîleri

1.2.a. Muhammed b. Sabbâh ed-Dûlâbî el-Bezzâr (öl. 227/841): Heratlıdır. 151/768 yılında Rey yakınlarındaki Dûlâb (Devlâb) kasabasında doğmuştur. Künyesi Ebû Ca'fer'dir. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, İclî ve Ebû Hâtîm er-Râzî “sika”⁶⁹, Yahyâ b. Maîn, “sika, me'mûn”, Ya'kûb b. Şeybe, “sika, sâhib-i sünnet”⁷⁰, Zehebî, “sika, hâfız, imam, hüccet”⁷¹, İbn Hacer ise “sika, hâfız”⁷² değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁷³ 227/841 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.⁷⁴

1.2.a. Şerîk b. Abdullah (öl. 177/794): Nehalidir. 95/173 yılında Buhara'da doğmuştur. Künyesi Ebû Abdillâh'tır. Kûfe kadılığı yapmıştır. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, “sika (başka bir rivâyette sadûk, sika)”, Ya'kûb b. Şeybe, “sika, sadûk, ciddi anlamda hafızası kötü”⁷⁵, İclî, “sika, hasenü'l-hadis”⁷⁶, Ebû Hâtîm er-Râzî, “sadûk” nitelendirmesinde bulunmuştur. Ebû Zür'a er-Râzî (öl. 264/878) ise onun çok hadis rivâyet etmiş olmakla beraber ara sıra hata yapan vehm sahibi biri olduğunu söylemiştir.⁷⁷ Ayrıca Nesâî, “leyse bihî be'sun”, Dârekutnî (öl. 385/995), “leyse bi kavî”⁷⁸, Zehebî, “allâme, hâfız, öncü imamlardan, leyyin ve hadisleri hasen”⁷⁹, İbn Hacer ise “sadûk, çok hata yapan birisi” değerlendirmesinde bulunmuştur. Kûfe kadısı olduktan sonra da hafızasında değişimler olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte onu “âdil, faziletli, âbid ve bid'at ehline karşı çok şiddetli bir şahsiyet” olarak tavsif etmiştir.⁸⁰ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve onun

⁶⁷ Ebû Dâvûd, “Salât”, 120, (749).

⁶⁸ Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 2/31.

⁶⁹ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/240; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 7/289; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25/390; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/230.

⁷⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25/390; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/230.

⁷¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/670; Zehebî, *el-Kâşif*, 2/182.

⁷² İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, 484.

⁷³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/78-79.

⁷⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25/388-392; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/670-672; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/229-231; Akif Köten, “Dûlâbî, Muhammed b. Sabâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/552.

⁷⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12/468-471.

⁷⁶ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1/453.

⁷⁷ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/367.

⁷⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12/462; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/216. “Leyse bihî be'sun” “Lâ be'se bi hadisihî” veya “lâ be'se bihî” ile aynı anlamı ifade eden bir ta'dil lafzıdır. “Ebû Hâtîm'e göre bu ve benzeri ifadelerle adâletine hükmedilen râvînin hadisi yazılır ve gözden geçirilir.” “Leyse bi kavî”; “kuvvetli değil” demektir. Cerh lafzıdır. Ebû Hâtîm'e göre hadisleri i'tibar için yazılır. Bk. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 195, 201-202.

⁷⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/200; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Tezkiratu'l-huffâz*, thk. Zekeriyya Umeyrât (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419), 1/170. “Leyyin”; “hadiste gevşektir” demektir. Cerh lafzıdır. Adâlet vasfını kaybettirmeyen bir kusuru bulunan râvîler için kullanılır. . Hakkında bu hüküm verilen râvîlerin rivâyetleri i'tibar için yazılır. Bk. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 202.

⁸⁰ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, 266.

hafızasının ömrünün sonlarına doğru bozulduğunu belirtmiştir. Ayrıca Vâsıt'ta bulunduğu dönemlerde kendisinden rivâyette bulunan Yezîd b. Hârûn (öl. 206/821) ve İshâk b. Yûsuf el-Ezrak (öl.195/810) gibi âlimler bu rivâyetlerde hata olmadığını söylemiştir. Kûfe'de bulunduğu son dönemlerde ise işittiği rivâyetlerde vehminin çok olduğu kaydedilmiştir.⁸¹ 177/794 yılında Kûfe'de vefat etmiştir.⁸²

1.2.a. Yezîd b. Ebû Ziyâd (öl. 137/754): Kûfelidir. 47/667 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Abdillâh'tır (Ebû Ziyâd'ta denilmektedir). İbn Sa'd, onun sika olduğunu fakat ömrünün sonlarına doğru hafızasının bozulduğunu ifade etmiştir.⁸³ Yahyâ b. Maîn, onun hadisiyle ihticâc edilemeyeceğini söylemiş ve onu "leyse bi'l-kavî, daifu'l-hadis" olarak nitelendirmiştir. Ahmed b. Hanbel, "leyse bi-zâke"⁸⁴, İclî, "sika câzü'l-hadîs" olduğunu ve ömrünün sonlarına doğru telkine açık hale geldiğini kaydetmiştir.⁸⁵ Ebû Hâtim er-Râzî; "leyse bi'l-kavî", Ebû Zür'a er-Râzî, "leyyin olarak tavsif etmiştir. Aynı zamanda hadisin yazılabileceğini fakat hüccet olmadığını da açıklamıştır.⁸⁶ Nesâî; onu "leyse bi'l-kavî", "leyse bi-sikatin" olarak değerlendirmiştir. Dârekutnî, onun "zayıf ve çok hata yapan birisi olduğunu, telkine maruz kalıp, telkini kabul ettiğini söylemiştir."⁸⁷ Zehebî, onun çok hadis rivâyet etmiş olan Şîî bir âlim olduğunu belirtmiş, onu "leyse bi hüccetin" ve ayrıca hafızasının kötü olmasından dolayı sadûk olarak nitelendirmiştir.⁸⁸ İbn Hacer ise onun, Şîî, zayıf ve kibirli biri olduğunu, ilerleyen zamanlarda hafızasında değişmeler meydana geldiğini bundan dolayı da telkine maruz kaldığını ifade etmiştir.⁸⁹ İbn Hibbân da onu *el-Mecrûhîn* isimli eserinde zikretmiş ve onun sadûk olduğunu, ömrünün sonlarına doğru Kûfe'ye geldiğinde hafızasının bozulup, telkine maruz kaldığını ve telkini kabul ettiğini, bundan dolayı bu rivâyetlerinin münker olduğunu belirtmiş ve Kûfe'ye gelmeden önceki rivâyetlerinin ise sahih olduğunu ifade etmiştir.⁹⁰ 137/754 yılında vefat etmiştir.⁹¹

1.2.a. Abdurrahman b. Ebû Leylâ (öl. 83/702): Medinelidir. Daha sonra Kûfe'ye yerleşmiştir. 17/638 veya 18/639 yılında Medine'de doğduğu nakledilmiştir. Künyesi Ebû İshâ'dır. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn ve İclî ve İbn Hacer "sika"⁹², Ebû Hâtim er-Râzî, "lâ be'se bih"⁹³, Zehebî, "imam, allâme, hâfiz, fakih"⁹⁴ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁹⁵ 83/702 yılında vefat etmiştir.⁹⁶

⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/444.

⁸² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12/462-474; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/200-216; Mehmet Ali Sönmez, "Şerîk b. Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/5-6.

⁸³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/340.

⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32/138; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 11/329-330. "Leyse bi-zâke"; "râvî aradığın gibi (kuvvetli) değil" demektir. Cerh lafzıdır. Hakkında bu hüküm verilen râvîlerin rivâyetleri i'tibar için yazılır. Bk. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 201.

⁸⁵ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/364. "Câzü'l-hadis"; "hadisi alınabilir" demektir. Ta'dil lafzıdır. Bu lafızla nitelenen râvîde zabt yönünden kusur bulunmaktadır. Hadisleri yazılır. Bk. Ahmet Yücel, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1998), 140. Hadis usulünde telkin, "bir muhaddise etki ederek bir hadisin kendi rivâyeti olduğuna inandırıp, onu gerçekte rivayet edip etmediğini bilmeden, rivâyet etmesini sağlamaktır." Bk. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 402.

⁸⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/265.

⁸⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 11/331. "Leyse bi-sikatin"; "sika değildir" demektir. Cerh lafzıdır. Hakkında bu hüküm verilen râvîlerin hadisleri i'tibar için bile olsa yazılmaz. Bk. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 202.

⁸⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 8/564-565; Zehebî, *el-Kâşif*, 2/382. "Leyse bi hüccetin"; "sağlam biri değil" demektir. Cerh lafzıdır. Hakkında bu hüküm verilen râvîlerin rivâyetleri i'tibar için yazılır. Bk. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 201-202.

⁸⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 601.

⁹⁰ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân İbn Hibbân, *Kitâbü (Ma'rifeti)'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-du'afâ' ve'l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed (Halep: Dârü'l-Vaî, ts.), 3/99-101.

⁹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32/135-140; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 11/329-331.

⁹² İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/86; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 17/376; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/261; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 349.

⁹³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/301.

⁹⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 4/262.

⁹⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/100-101.

⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 17/372-376; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 4/262-267; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/260-262; Abdullah Aydınli, "İbn Ebû Leylâ, Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/435-436.

1.2.b. Tahâvî Rivâyetinin Râvîleri

1.2.b. Bekkâr b. Kuteybe (öl. 270/884): Basralıdır. 182/798 yılında Basra’da doğmuştur. Künyesi Ebû Bekre’dir. Sahâbî Ebû Bekre es-Sekafî’nin torunlarından olduğu için Bekrâvî nisbesiyle de anılır. Mısır’da kadılık yapmış Hanefî fakihidir. Onun hakkında Zehebî, “büyük kadı, allâme, muhaddis, fakih”⁹⁷ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁹⁸ 270/884 yılında Kahire’de vefat etmiştir.⁹⁹

1.2.b. Müemmel b. İsmail el-Kureşî el-Adevî (öl. 206/821): Mekkelidir. Künyesi Ebû Abdurrahmân’dır. İbn Sa’d ve Dârekutnî, “sika, çok hata yapan birisi”¹⁰⁰, Yahyâ b. Maîn ve İshâk b. Rahûye (öl. 238/853), “sika”, Buhârî (öl. 256/870), “münkerü’l-hadîs”¹⁰¹, Ebû Hâtim er-Râzî, “sadûk” olarak tavsif etmiştir. Aynı zamanda onun sünnete bağlı fakat çok hata yapan birisi olduğunu, hadisinin ise yazılabileceğini kaydetmiştir.¹⁰² Onun hakkında Zehebî, “hâfîz”¹⁰³, İbn Hacer ise “sadûk, hafızası kötü”¹⁰⁴ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve bazen hata yaptığını ifade etmiştir.¹⁰⁵ 206/821 vefat etmiştir.¹⁰⁶

1.2.b. Süfyân es-Sevrî: 1.1.a.

1.2.b. Yezîd b. Ebû Ziyâd: 1.2.a.

1.2.b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ: 1.2.a.

Hanefî ve Mâlikîlerin ortak delillerinin bir diğeri olan bu rivâyet, Berâ b. Âzîb’ten nakledilmiş ve *Kütüb-i sitte* eserlerinden Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde yer almıştır. Ayrıca Hanefî kaynaklarında ellerin kaldırıldığı yer ile ilgili detaylı bilgi verildiği için Tahâvî’de yer alan rivâyet de isnad yönünden incelenmiştir. İki rivâyetin de isnadında yer alan ortak râvî *Yezîd b. Ebû Ziyâd*’ın, Ebû Dâvûd’un rivâyetinin râvîlerinden *Şerîk b. Abdullah*’ın ve Tahâvî rivâyetinin isnadında yer alan *Müemmel b. İsmail*’in hafızalarından kaynaklı çok hata yapmalarından dolayı cerh edilmiş olmaları, rivâyetin isnad yönünden sağlam olmadığını ortaya koymaktadır.

Bu rivâyetle ilgili önemli bir husus daha bulunmaktadır. Rivâyetin son kısmında yer alan “*sonra bunu tekrar yapmazdı*” (namazda iftitah tekbiri dışında ellerini bir daha kaldırmazdı) sözünün hadisin orijinal metninde olmayıp, sonradan eklendiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla hadis, müdrec olmaktadır. Hadise yapılan bu idrâcın Yezîd b. Ebû Ziyâd’tan kaynaklandığı, onun yine kendi naklettiği diğer rivâyette bu ziyade yer almazken, daha sonra hafızasındaki bozulmalar ve telkine maruz kalması neticesinde bunu ilave ettiği kaydedilmektedir.¹⁰⁷ Ayrıca rivâyetin râvîlerinden Süfyân es-Sevrî de söz konusu diğer rivâyette Yezîd b. Ebû Ziyâd’ın bu sözü daha sonra kendilerine Kûfe’deyken naklettiğini açıklamıştır.¹⁰⁸

⁹⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 12/599.

⁹⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/152.

⁹⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 12/599-605; Orhan Çeker, “Bekkâr b. Kuteybe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/365.

¹⁰⁰ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 5/501; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 10/381.

¹⁰¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 29/177-178; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 10/380-381. “Münkerü’l-hadîs”; “hadisleri münkerdir” demektir. Cerh lafzıdır. Hakkında bu hüküm verilen râvîlerin rivâyetleri dini konularda hüccet değildir fakat i’tibar için yazılır. Bk. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 273.

¹⁰² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 8/374.

¹⁰³ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 10/111.

¹⁰⁴ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 555.

¹⁰⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/187.

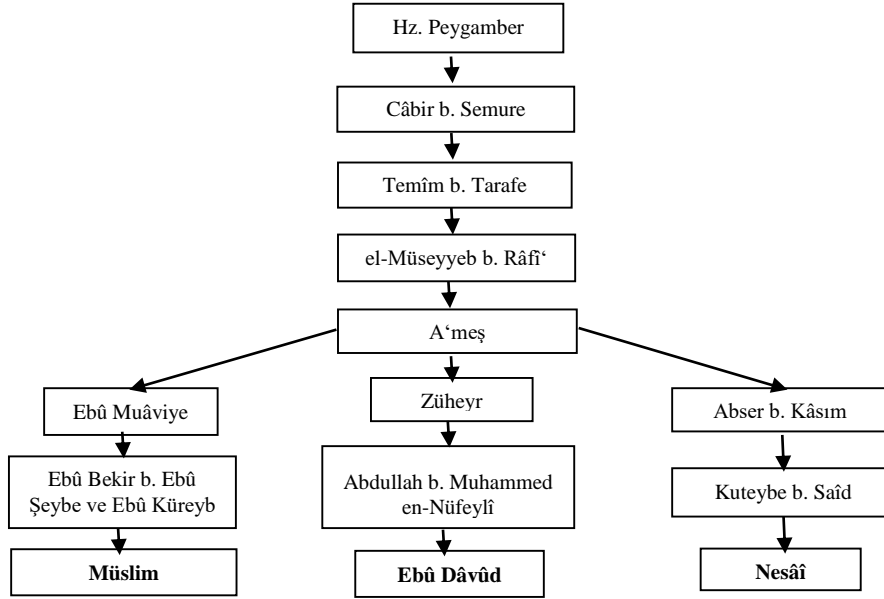
¹⁰⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 29/176-178; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 10/110-112; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 10/380-381.

¹⁰⁷ Ahmed b. Alî Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fasl li’l-vasl el-müdrec fi’n-nakl*, thk. Muhammed el-Üneys (Riyad: Darü İbni’l-Cevzî, 1418), 2/1/394-395; Mustafa Aydın, “Hatîb el-Bağdâdî’nin el-Fasl li’l-vasl’i’l-Müdrec fi’n-Nakl’i Bağlamında Müdrec Hadisler ve Değeri”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 18/1 (Adana: Haziran 2018), s. 491.

¹⁰⁸ Ebû Dâvûd, “Salât”, 120, (750).

Hanefilerin görüşlerinde delil olarak kullandığı bir diğer rivâyet Câbir b. Semure (öl. 74/693-694) rivâyetidir.¹⁰⁹

1.3. Câbir b. Semure Rivâyeti

1.3.a. Müslim → Ebû Bekir b. Ebû Şeybe ve Ebû Küreyb → Ebû Muâviye → A'meş → el-Müseyyeb b. Râfi' → Temîm b. Tarafe et-Tâî;¹¹⁰

1.3.b. Ebû Dâvûd → Abdullah b. Muhammed en-Nüfeylî → Züheyr → A'meş → el-Müseyyeb b. Râfi' → Temîm b. Tarafe et-Tâî;¹¹¹

1.3.c. Nesâî → Kuteybe b. Saîd → Absar b. Kâsım (Ebû Zübeyd) → A'meş → el-Müseyyeb b. Râfi' → Temîm b. Tarafe et-Tâî tarikleriyle rivâyet edildiğine göre;¹¹²

عن جابر بن سمرة، قال: خرج علينا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: ما لي أراكم رافعي أيديكم كأنها أذنان خيل شمس؟ اسكنوا

في الصلاة.

Câbir b. Semure şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.s.) yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: “Niçin, huysuz atların kuyrukları gibi sizin ellerinizi kaldırdığınızı görüyorum? Namazda sakin olun!”

Rivâyetin râvîleri ile ilgili değerlendirmeler şu şekildedir.

1.3.a. Müslim (öl. 261/875) Rivâyetinin Râvîleri

1.3.a. Ebû Bekir b. Ebû Şeybe (öl. 235/849): Kûfelidir. 159 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Bekir'dir. *el-Musannef* isimli eserin müellifidir. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel, “sadûk”¹¹³, İclî” sika, hâfız”¹¹⁴, Ebû Hâtim er-Râzî, “sika”¹¹⁵, Zehebî, “imam, alem, seyyidü'l-huffâz, sâhibü'l-kütübü'l-kibâr (*el-Müsned, el-Musannef, et-Tefsîr*)”¹¹⁶, “hâfız”¹¹⁷, İbn Hacer, “sika, hâfız,

¹⁰⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/27-28; Ayrıcı bk. Kâsânî, *Bedâ' i 'u's-sanâ' i'*, 1/207; Alî b. Ebûbekr el-Merğînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mubtedî*, thk. Tallâl Yûsuf (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 1/51.

¹¹⁰ Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-sahîh* (Beyrut: Dâru'l-Erkâm, 1999), “Salât”, 119.

¹¹¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 190, (1000).

¹¹² Nesâî, “Sehv”, 5, (1181).

¹¹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16/39-40.

¹¹⁴ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/57.

¹¹⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5/160.

¹¹⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/122.

¹¹⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, 1/592.

sâhib-i tesânif¹¹⁸ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve “mutkin, hâfız, deyyin” olarak tavsif etmiştir.¹¹⁹ 235/849 yılında vefat etmiştir.¹²⁰

1.3.a. Muhammed b. el-Alâ el-Hemedânî (öl. 248/862): Kûfelidir. 161/777 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Küreyb'tir. Onun hakkında Ebû Hâtim er-Râzî, “sadûk”¹²¹, Nesâî, “lâ be'se bih”¹²², diğer bir görüşüne göre ise “sika”¹²³, Zehebî, “hâfız, sika, imam, şeyhu'l-muhaddisin”¹²⁴, İbn Hacer ise “sika ve hâfız”¹²⁵ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.¹²⁶ 248/862 yılında vefat etmiştir.¹²⁷

1.3.a. Muhammed b. Hâzım et-Temîmî (öl. 195/810): Kûfelidir. 113/731 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Muâviye'dir. İbn Sa'd, onun sika olup, çok hadis rivâyet ettiğini fakat tedlis yaptığını ve ayrıca Mürcie'den olduğunu belirtmiştir.¹²⁸ Ebû Hâtim er-Râzî ise onun A'meş'in (öl. 148/765) rivayetleri konusunda insanların en güvenilirlerinden birisi olduğunu söylemiştir.¹²⁹ Onun hakkında Ebû Zür'a er-Râzî, “Mürciî”, Nesâî, “A'meş'in rivâyetlerinde sika”¹³⁰ değerlendirmesinde bulunmuştur. İclî, onun sika ama Mürciî olduğunu kaydetmiş, A'meş'ten iki bin hadis işittiği, daha sonra ise hastalanıp, bu hadislerden altı yüz tanesini ise unuttuğu bilgisini vermiştir.¹³¹ Zehebî de onu “imam, hâfız ve hüccet” olarak nitelendirmiştir.¹³² A'meş'in rivâyetlerinde güvenilir olmakla birlikte (sebt) Mürcie'den olduğunu da açıklamıştır.¹³³ İbn Hacer ise onun sika ve A'meş'in rivâyetlerinde insanların en hâfızı olduğunu ama onun dışındakiler de vehmettiğini ifade etmiş ve Mürciî olmakla itham edildiğini de beyan etmiştir.¹³⁴ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve “hâfız, mutkin” olarak tavsif etmiş fakat Mürciî olduğunu söylemiştir.¹³⁵ 195/810 yılında vefat etmiştir.¹³⁶

1.3.a. Süleymân b. Mihrân el-A'meş (öl. 148/765): Taberistanlıdır. Kûfe'de ikamet etmiştir. 61/681 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim er-Râzî, onu “sika”, Ebû Zür'a er-Râzî “imam”¹³⁷ olarak tavsif etmiştir. Ayrıca Ebû Hâtim er-Râzî, onunla ihticâc edilebileceğini, fakat Abdullah b. Ebû Evfâ (öl. 86/705) ve İkrime'den (öl. 105/723) işitmediğinden dolayı mürsel rivâyetleri bulunduğunu belirtmiştir.¹³⁸ Onun hakkında Nesâî ve İclî, “sika, sebt”¹³⁹, Zehebî, “imam, hâfız, şeyhülislâm, şeyhu'l-mukriîn ve'l-muhaddisîn”¹⁴⁰, İbn Hacer ise “sika, hâfız, kıraatlerin bilgini, vera sahibi” değerlendirmesinde bulunurken, tedlis yaptığını da kaydetmiştir.¹⁴¹ İbn

¹¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 320.

¹¹⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/358.

¹²⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/358; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16/41; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/127; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/4; Ali Yardım, “İbn Ebû Şeybe, Ebu Bekir” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/442.

¹²¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/52.

¹²² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26/247; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/386.

¹²³ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Tesmiyetü's-şuyûh*, thk. Kâsım Ali Sa'd (Beirut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1424), 41.

¹²⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/394.

¹²⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 500.

¹²⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/105.

¹²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26/243-245; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/394-398; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/385-386.

¹²⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/392.

¹²⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/248.

¹³⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/139.

¹³¹ İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, 2/236.

¹³² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/73.

¹³³ Zehebî, *el-Kâşif*, 2/167.

¹³⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 475.

¹³⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/441-442.

¹³⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25/132; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/77; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/139.

¹³⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4/146-147.

¹³⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4/146.

¹³⁹ İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, 1/432, 434; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12/89; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/224.

¹⁴⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/226-227.

¹⁴¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 254.

Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve Enes'ten (öl. 93/711-12) işitmediğini ve tedlis yaptığını açıklamıştır.¹⁴² 148/765 yılında vefat etmiştir.¹⁴³

1.3.a. el-Müseyyeb b. Râfi' (öl. 105/723): Kûfelidir. Künyesi Ebû'l-Alâ'dır. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, İclî ve İbn Hacer, "sika"¹⁴⁴, Zehebî, el-fakîhü'l-kebîr, sebt"¹⁴⁵ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.¹⁴⁶ Bununla birlikte onun İbn Mes'ûd'tan mürsel rivâyetleri olduğu da nakledilmiştir. 105/723 yılında vefat etmiştir.¹⁴⁷

1.3.a. Temîm b. Tarafe et-Tâi (öl. 94-95/712-713): Kûfelidir. Künyesi Ebû Süleyt'tir. Onun hakkında İbn Sa'd, İclî, Nesâî, Zehebî ve İbn Hacer, "sika", Ebû Dâvûd es-Sicistânî, sika ve me'mûn", İmam Şâfiî (öl. 204/820) ise "meçhul"¹⁴⁸ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.¹⁴⁹ 94 veya 95/712-713 yılında vefat ettiği nakledilmiştir.¹⁵⁰

1.3.b. Ebû Dâvûd Rivâyetinin Râvîleri

1.3.b. Abdullah b. Muhammed en-Nüfeylî (öl. 234/848): Harranlıdır. Künyesi Ebû Ca'fer'dir. Onun hakkında Ebû Hâtim er-Râzî, "sika, me'mûn"¹⁵¹, Nesâî, "sika"¹⁵², Zehebî, "imam, hâfız, âlimü'l-cezîre"¹⁵³, İbn Hacer ise "sika, hâfız"¹⁵⁴ değerlendirmesinde bulunurken, Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel onu övmüş¹⁵⁵, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve "mutkin ve hâfız" olarak tavsif etmiştir.¹⁵⁶ 234/848 yılında vefat etmiştir.¹⁵⁷

1.3.b. Züheyr b. Muâviye (öl. 173/789): Kûfelidir. 95/713-714 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Hayseme'dir. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a er-Râzî, "sika", Nesâî, "sika, sebt"¹⁵⁸, İclî, "sika, me'mûn, sâhib-i sünnet"¹⁵⁹, Zehebî, "hâfız, imam, mücevvid, muhaddisü'l-cezîre"¹⁶⁰, İbn Hacer ise "sika, sebt"¹⁶¹ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve "hâfız ve mutkin" olarak tavsif etmiştir.¹⁶² 173/789 yılında vefat etmiştir.¹⁶³

1.3.b. A'meş: 1.3.a.

1.3.b. el-Müseyyeb b. Râfi': 1.3.a.

1.3.b. Temîm b. Tarafe et-Tâi: 1.3.a.

¹⁴² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4/302.

¹⁴³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12/90; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/245; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/224; Mücteba Uğur, "A'meş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/54.

¹⁴⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 8/293; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/279; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 532.

¹⁴⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/102.

¹⁴⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/437.

¹⁴⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27/586-587; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/102-103; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/153.

¹⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/288; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1/257; Zehebî, *el-Kâşif*, 1/279; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4/332; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/513; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 130.

¹⁴⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4/85.

¹⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4/331-332; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/513.

¹⁵¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/159.

¹⁵² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16/91; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/17.

¹⁵³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/634.

¹⁵⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 321.

¹⁵⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/159; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16/90.

¹⁵⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/356-357.

¹⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16/92; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/637; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/18; Ali Osman Koçkuzu, "Ebû Ca'fer en-Nüfeylî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/117.

¹⁵⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3/589; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 9/425; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/352.

¹⁵⁹ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1/372.

¹⁶⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/181.

¹⁶¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 218.

¹⁶² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/337.

¹⁶³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 9/425; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/352; Bünyamin Erul, "Züheyr b. Muâviye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/542-543.

1.3.c. Nesâî Rivâyetinin Râvîleri

1.3.c. Kuteybe b. Saîd (öl. 240/855): Belhlidir. 149 veya 150/766 yılında doğduğu nakledilmiştir. Künyesi Ebû Recâ'dır. Benî Sakîf'in mevlâsıdır.¹⁶⁴ Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, Ebu Hâtîm er-Râzî "sika"¹⁶⁵, Nesâî "sika, sadûk"¹⁶⁶ başka bir yerde de "sika, me'mûn"¹⁶⁷, İbn Hırâş (öl. 242/857) "sadûk"¹⁶⁸ değerlendirmesinde bulunurken, Zehebî, onu "şeyhülislâm, muhaddis, imam, sika, cevval, rivâyetü'l-İslâm"¹⁶⁹, İbn Hacer ise "sika, sebt"¹⁷⁰ olarak tavsif etmiş, Ahmed b. Hanbel de onu övmüştür.¹⁷¹ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.¹⁷² 240/855 yılında vefat etmiştir.¹⁷³

1.3.c. Absar b. Kâsım (öl. 178/794): Kûfelidir. Künyesi Ebû Zübeyd'dir. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Ya'kûb b. Şeybe, Nesâî ve İbn Hacer, "sika", Ebû Dâvûd es-Sicistânî, "sika sika"¹⁷⁴, Zehebî, "imam, sika"¹⁷⁵, Ahmed b. Hanbel, "sika, sadûk" Ebû Hâtîm er-Râzî "sadûk"¹⁷⁶, değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.¹⁷⁷ 178/794 yılında Kûfe'de vefat etmiştir.¹⁷⁸

1.3.c. A'meş: 1.3.a.

1.3.c. el-Müseyyeb b. Râfî': 1.3.a.

1.3.c. Temîm b. Tarafe et-Tâî: 1.3.a.

Hanefilerin görüşlerinde delil olarak aldığı bu rivâyet, Câbir b. Semure'den nakledilmiş ve *Kütüb-i sitte* eserlerinden Müslim'in *Sahîh*'i, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin *Sünen*'lerinde yer almıştır. Üç kaynağın da isnadlarında yer alan râvîlerin ikisi dışında diğerlerinin tamamının önde gelen cerh ve ta'dîl âlimlerince güvenilir kabul edildiği tespit edilmiştir. Rivâyetin ortak râvîlerinden olan A'meş, genel itibariyle güvenilir kabul edilmekle birlikte Abdullah b. Ebû Evfâ, İkrime ve Enes'ten işitmediği ve dolayısıyla tedlis yaptığı için eleştirilmiştir. Söz konusu rivâyeti el-Müseyyeb b. Râfî'den naklettiği için bir tedlis durumu söz konusu değildir, denilebilir. Ayrıca Müslim'in râvîlerinden Muhammed b. Hâzım et-Temîmî (Ebû Muâviye) de Mürcî olduğu belirtilmekle birlikte özellikle A'meş rivâyetinde çok güvenilir olduğu ifade edilmiştir. Önde gelen hadis âlimleri Mürcî, fakat güvenilir olan râvîlerin rivâyetlerini almada bir beis görmemişlerdir. Dolayısıyla rivâyetin isnadı açısından sağlam olarak kabul edilebilmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Hanefilerin görüşlerinde delil olarak kullandığı bir diğer rivâyet ise Abdullah b. Abbâs (öl. 68/687-88) ve Abdullâh b. Ömer (öl. 73/693) rivâyetidir.¹⁷⁹

¹⁶⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr* (Haydarâbâd: Dârü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, ts.), 7/195; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/140; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23/523; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/13.

¹⁶⁵ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/140.

¹⁶⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23/529; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 8/360.

¹⁶⁷ Nesâî, *Tesmiyetü's-şuyûh*, 70.

¹⁶⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/16.

¹⁶⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/13.

¹⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 454.

¹⁷¹ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/140.

¹⁷² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/20.

¹⁷³ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 7/195; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23/536-537; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/19; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 8/360; Kamil Çakın, "Kuteybe b. Saîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 26/491-492.

¹⁷⁴ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/382; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14/270-271; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/137; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 294.

¹⁷⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/227.

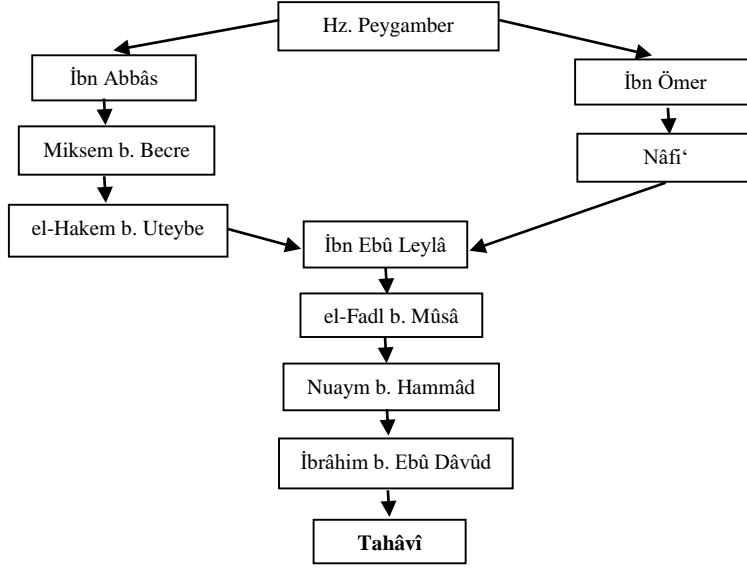
¹⁷⁶ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/43-44.

¹⁷⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/307.

¹⁷⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14/269-271; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/227-228; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/136-137.

¹⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/27-28; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 1/207; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/51.

1.4. İbn Abbâs ve İbn Ömer Rivâyeti

Bu rivâyet *Kütüb-i sitte* eserlerinde tespit edilememiştir. Bununla birlikte rivâyet, Tahâvî’de şu şekilde yer almaktadır.

1.4. Tahâvî → İbrâhim b. Ebû Dâvûd → Nuaym b. Hammâd → el-Fadl b. Mûsâ → İbn Ebû Leylâ (Muhammed b. İmrân):

1.4.a. → el-Hakem → Miksem → İbn Abbâs tarikiyle rivâyet edildiğine göre;

1.4.b. → Nâfi’ → İbn Ömer tarikiyle rivâyet edildiğine göre;

حدثنا ابن أبي داود قال: ثنا نعيم بن حماد قال: ثنا الفضل بن موسى قال: ثنا ابن أبي ليلى، عن نافع، عن ابن عمر، وعن الحكم، عن مقسم، عن ابن عباس رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «ترفع الأيدي في سبع مواطن، في افتتاح الصلاة، وعند البيت، وعلى الصفا والمروة، وبعرفات وبالمزدلفة، وعند الجمرتين»

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Eller yedi yerde kaldırılır: Namaza başlarken, Kâbe’nin yanında, Safâ ve Merve’de, Arafat ve Müzdelife’de ve iki cemrenin yanında.*”¹⁸⁰

Rivâyetin râvîleri ile ilgili değerlendirmeler şu şekildedir.

1.4. Tahâvî Rivâyetinin Râvîleri

1.4. İbrâhim b. Ebû Dâvûd (öl. 270/884): Kûfelidir. Künyesi Ebû İshâk’tır. Onun hakkında Ebû Sâid b. Yûnus (öl. 347/958) “hâfız, sika ve sebt”, Zehebî ise “imam, hafız ve mutkin” değerlendirmesinde bulunmuştur. 270/884 yılında vefat etmiştir.¹⁸¹

1.4. Nuaym b. Hammâd (öl. 228/843): Mervlidir. Künyesi Ebû Abdillâh’tır. Onun hakkında Ebû Hâtîm er-Râzî, “mahallühû es-sıdk”¹⁸², Ahmed b. Habel ve İclî, “sika”¹⁸³, Nesâî, “zayıf”¹⁸⁴, Zehebî, “imam, allâme ve hâfız”¹⁸⁵, İbn Hacer, “sadûk” değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca çok hata

¹⁸⁰ Tahâvî, *Şerhu Me’âni’l-âsâr*, 4/49.

¹⁸¹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 12/612-613.

¹⁸² İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 8/464. “mahallühû es-sıdk”; “böyle kişiye doğru denilebilir” demektir. Ta’dil lafzıdır. Hakkında bu hüküm verilen râvîlerin rivâyetleri yazılabilir fakat gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bk. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 204-205.

¹⁸³ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/316; Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, 29/469.

¹⁸⁴ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *ed-Duafâ’ ve’l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed (Halep: Dârü’l-Vaî, 1396), 101.

¹⁸⁵ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 10/595.

yaptığını, bununla birlikte fakih ve ferâiz konusunda âlim¹⁸⁶ olduğunu kaydetmiştir. İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve onun bazen hata yaptığını ve vehmettiğini ifade etmiştir.¹⁸⁷ 228/843 yılında vefat etmiştir.¹⁸⁸

1.4. el-Fadl b. Mûsâ (öl. 192/808): Mervlidir. 115/733 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Abdillâh'tır. Onun hakkında İbn Sa'd ve Yahyâ b. Maîn, "sika", Ebû Hâtim er-Râzî, "sadûk, sâlih"¹⁸⁹, Zehebî, "imam, hâfiz, sebt"¹⁹⁰, İbn Hacer, "sika, sebt" değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca bazen garip şeyler söylediğini de kaydetmiştir.¹⁹¹ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.¹⁹² 192/808 yılında vefat etmiştir.¹⁹³

1.4. İbn Ebû Leylâ -Muhammed b. Abdurrahman- (öl.148/765): Kûfelidir. Künyesi Ebû Abdurrahmân'dır. 74/693 yılında doğmuştur. Kûfe kadılığı yapmıştır. Ebû Zür'a er-Râzî onu "sâlih", güçlü olmadığını ifade etmek için de "leyse bi-ekvâ mâ yekûn", Ebû Hâtim er-Râzî, "mahallühü es-sıdk" olarak tavsif etmiştir. Kadılıkla meşgul olduğu için de hafızasının kötüleştiğini, bununla birlikte yalancılıkla itham edilmediğini, çok hata yaptığını hadisinin (itibar için) yazılabileceğini fakat onunla ihticâc edilemeyeceğini söylemiştir.¹⁹⁴ Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, "leyse bi-zâke." Ahmed b. Hanbel, "seyyü'l-hıfz, muzdaribü'l-hadis", Nesâî, "leyse bi'l-kavî"¹⁹⁵, İclî, fakih, sâhib-i sünnet, sadûk, câzü'l-hadis ve kârî"¹⁹⁶, Zehebî, "allâme, imam, Kûfe müftüsü"¹⁹⁷, İbn Hacer ise "sadûk" değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca onun ciddi anlamda hafızasının kötü olduğunu da kaydetmiştir.¹⁹⁸ İbn Hibbân da onu *el-Mecrûhîn* isimli eserinde zikretmiş ve hafızasının çok kötü olduğunu, evhamlı olup, çok hata yaptığını belirtmiştir.¹⁹⁹ 148/765 yılında vefat etmiştir.²⁰⁰

1.4.a. el-Hakem b. Uteybe el-Kindî (öl. 115/733): Kûfelidir. 50/670 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Muhammed'dir (Ebû Abdillâh da denilmektedir). İbn Sa'd, onun sika ve âlim olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.²⁰¹ Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim er-Râzî, onu "sika", Nesâî, "sika, sebt"²⁰² olarak tavsif etmiştir. İclî onun sika sebt, sâhib-i sünnet ve İbrâhim en-Nehâî (öl. 96/714) ashâbının fakihlerinden biri olduğunu belirtmiştir.²⁰³ Ayrıca onun hakkında Zehebî, "imamü'l-kebir, Kûfe ehli âlimi"²⁰⁴, âbid, kânit, sika"²⁰⁵, İbn Hacer ise "sika, sebt, fakih" değerlendirmesinde

¹⁸⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 564.

¹⁸⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/219.

¹⁸⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/219; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/611; Ali Çelik, "Nuaym b. Hammâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/219.

¹⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/372; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/69.

¹⁹⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/103; Zehebî, *el-Kâşif*, 2/123.

¹⁹¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 447.

¹⁹² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/319.

¹⁹³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/319; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23/258; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/105.

¹⁹⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/323. "Leyse bi-ekvâ mâ yekûn", zayıf râvilerle ilgili kullanılan bir lafızdır. Râvinin gereği kadar güvenilir olmadığını ifade etmektedir. Bk. Yücel, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, 140.

¹⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25/625-626; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/302.

¹⁹⁶ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/343-344.

¹⁹⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/310-316.

¹⁹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 493.

¹⁹⁹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/243-244.

²⁰⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25/622-626; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/310-316; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/301-303; Saffet Köse, "İbn Ebû Leylâ, Muhammed b. Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/436-437.

²⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/332.

²⁰² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3/123-125; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/433.

²⁰³ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1/312.

²⁰⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/208.

²⁰⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, 1/344.

bulunmuştur. Bununla birlikte bazen tedlis yaptığını da ifade etmiştir.²⁰⁶ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve tedlis yaptığını beyan etmiştir.²⁰⁷ 115/733 yılında vefat etmiştir.²⁰⁸

1.4.a. Miksem b. Becre -İbn Necde- (öl. 101/719): Mekkelidir. Künyesi Ebu'l-Kâsım'dır. Tâbiîndendir. İbn Sa'd, onun çok hadis rivâyet etmiş olmakla birlikte zayıf olduğunu söylemiştir.²⁰⁹ Ayrıca onun hakkında Ebû Hâtim er-Râzî, "sâlihu'l-hadis, lâ be'se bih"²¹⁰, İclî ve Dârekutnî, "sika"²¹¹, İbn Hacer ise "sadûk" değerlendirmesinde bulunmuştur. Bununla birlikte irsâl yaptığını da ifade etmiştir.²¹² 101/719 yılında vefat etmiştir.²¹³

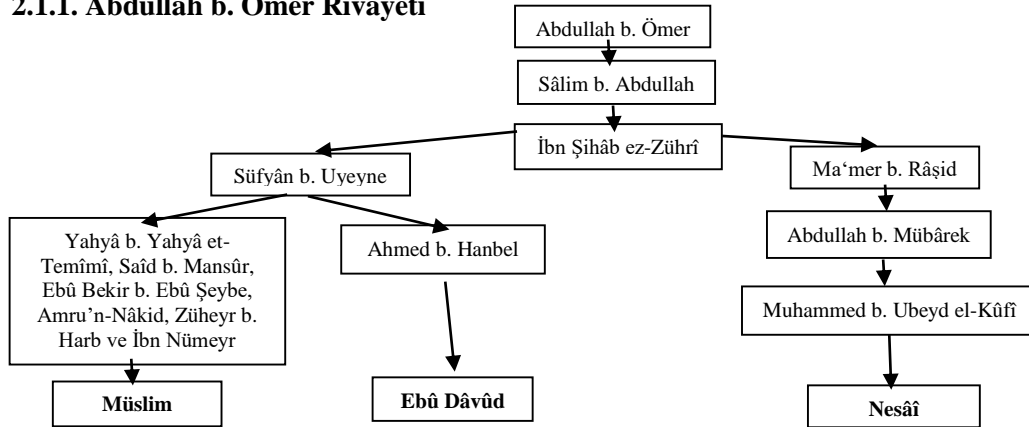
1.4.b. Nâfi' Mevlâ b. Ömer (öl. 117/735): Künyesi Ebû Abdillâh'tır. Abdullah b. Ömer'in âzatlısıdır. Tâbiîndendir. İbn Sa'd, onun sika olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini kaydetmiştir.²¹⁴ Ayrıca onun hakkında İclî ve Nesâî, "sika"²¹⁵, Zehebî, "imam, müftî, sebt ve Medine âlimi"²¹⁶, İbn Hacer, "sika, sebt ve meşhur fakih"²¹⁷ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.²¹⁸ 117/735 yılında vefat etmiştir.²¹⁹

Hanefîlerin görüşlerinde delil olarak aldığı bu rivâyetin ortak râvîlerinden İbn Ebû Leylâ (Muhammed b. Abdurrahman) cerh ve ta'dîl âlimlerince hafızasının kötü olması, çok hata yapması ve evhamlı olması sebebiyle cerhedilmiştir. Ayrıca el-Hakem b. Uteybe el-Kindî'nin ise güvenilir olmakla birlikte tedlis yaptığı, Miksem b. Becre (İbn Necde)'nin de rivâyetlerinin yazılabileceği ancak irsâl yaptığı kaydedilmiştir. Dolayısıyla rivâyet isnadı açısından sağlam değildir.

2.1. İftitah Tekbiri Dışında da Ellerin Kaldırılması Gerektiği Görüşünde Olan Şâfiî ve Hanbelîlerin Delilleri

Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre iftitah tekbirinde, rükûa giderken ve rükûdan kalkarken tekbir esnasında ellerin kaldırılması sünnettir. Onların bu noktadaki delilleri Abdullah b. Ömer, Vâil b. Hucr (öl. 51/671) ve Mâlik b. el-Huveyrîs (öl. 74/693-4) rivâyetleridir.²²⁰

2.1.1. Abdullah b. Ömer Rivâyeti

²⁰⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 175.

²⁰⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4/144.

²⁰⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 7/114; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/208-213; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/432-434.

²⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 5/471.

²¹⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/414. "Sâlihu'l-hadis" ise "hadisi delil olarak kullanılabilir" demektir. Râvîdeki zabt kusuruna işaret etmektedir. Yücel, *Hadis İminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, 140.

²¹¹ İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, 2/295; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/289.

²¹² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 545.

²¹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 28/461-463; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/288-289.

²¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 29/303.

²¹⁵ İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, 2/310; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 29/304.

²¹⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/95.

²¹⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 559.

²¹⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/467.

²¹⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/467; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 29/305; İbrahim Hatiboğlu, "Nâfi'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/286-287.

²²⁰ Nevevî, *el-Mecmû'*, 3/398 vd.; İbn Kudâme, *el-Muğnî (Delilleriyle Hanbelî Fıkhı)*, 1/244-245.

2.1.1.a. Müslim → Yahyâ b. Yahyâ et-Temîmî, Saîd b. Mansûr, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Amru'n-Nâkid, Züheyr b. Harb ve İbn Nümeyr (tamamı bu rivâyeti Süfyân'dan nakletmiştir. Lafız Yahyâ'ya aittir) → Süfyân b. Uyeyne → İbn Şihâb ez-Zührî → Sâlim b. Abdullah;²²¹

2.1.1.b. Ebû Dâvûd → Ahmed b. Hanbel → Süfyân b. Uyeyne → İbn Şihâb ez-Zührî → Sâlim b. Abdullah;²²²

2.1.1.c. Nesâî → Muhammed b. Ubeyd el-Kûfî el-Muhârîbî → Abdullah b. Mübârek → Ma'mer → İbn Şihâb ez-Zührî → Sâlim b. Abdullah tarikleriyle rivâyet edildiğine göre;²²³

عن سالم، عن أبيه، قال: رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا افتتح الصلاة رفع يديه حتى يحاذي منكبيه، وقبل أن يركع، وإذا رفع من الركوع، ولا يرفعهما بين السجدين.

Babası Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: “*Resûlullah'ın (s.a.s.) namaza başlarken, rükûa gitmeden önce ve rükûdan kalkarken, ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırdığını gördüm. İki secde arasında ellerini kaldırmıyordu.*”

Rivâyetin râvîleri ile ilgili değerlendirmeler şu şekildedir.

2.1.1.a. Müslim Rivâyetinin Râvîleri

2.1.1.a. Yahyâ b. Yahyâ et-Temîmî el-Minkarî (öl. 226/840): Nişâburludur. 142/759 yılında Nişâbur'da doğmuştur. Künyesi Ebû Zekerîyyâ'dır. Ahmed b. Hanbel onun için, “Horasan'dan iki kişi çıktı: Abdullah b. Mübarek (öl. 181/797) ve Yahyâ b. Yahyâ” demiştir. Ayrıca, onun hakkında Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a, “sika”, Nesâî, “sika, sebt, me'mûn”²²⁴, Zehebî, “şeyhülislâm, Horasan âlimi hâfiz”²²⁵, İbn Hacer ise “sika, sebt, imam”²²⁶ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve onun ilim, din, fazilet, ibadet ve itkân yönünden zamanının önde gelenlerinden biri olduğunu ifade etmiştir.²²⁷ 226/840 yılında Nişabur'da vefat etmiştir.²²⁸

2.1.1.a. Saîd b. Mansûr (öl. 227/842): Belhlidir. 137/754 yılı civarında Horasan'ın Belh şehrinin Cûzcan kasabasında doğmuştur. Künyesi Ebû Osmân'dır. *es-Sünen* isimli eseri vardır. Ahmed b. Hanbel ondan övgüyle söz ederken²²⁹, onun hakkında Ebû Hâtim er-Râzî, “sika”²³⁰, Zehebî, “hâfiz, imam, şeyhu'l-harem, musannifü's-sünen, sika, sâdik”²³¹, İbn Hacer ise “sika, musannif”²³² değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve “mutkin ve sebt” olarak tavsif etmiştir.²³³ 227/842 yılında Mekke'de vefat etmiştir.²³⁴

2.1.1.a. Ebû Bekir b. Ebû Şeybe: 1.3.a.

²²¹ Müslim, “Salât”, 21.

²²² Ebû Dâvûd, “Salât”, 117, (721).

²²³ Nesâî, “Tatbîk”, 37, (1085).

²²⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/197; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32/34-36; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 11/297.

²²⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/512.

²²⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 598.

²²⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/261-262.

²²⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32/31-35; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/512-519; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 11/296-299; Halit Özkan, “Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/269-270.

²²⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11/80.

²³⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/68.

²³¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/586-587.

²³² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 241.

²³³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/268-269.

²³⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11/77-82; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/586-591; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/89-90; Mehmet Efendioğlu, “Saîd b. Mansûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/562.

2.1.1.a. Amru'n-Nâkid (öl. 232/847): Bağdatlıdır. Künyesi Ebû Osmân'dır. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, "sadûk", Ebû Dâvûd es-Sicistânî, "sika"²³⁵, Ebû Hâtim er-Râzî, "sika, emîn ve sadûk"²³⁶, Zehebî, "imam, hâfız, hüccet"²³⁷, İbn Hacer ise "sika, hâfız, hadiste evhamlı" değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.²³⁸ 232/847 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.²³⁹

2.1.1.a. Züheyr b. Harb (öl. 234/849): Bağdatlıdır. 160/776-77 Nesâ'da doğmuştur. Künyesi Ebû Hayseme'dir. İlmî önemi ile ilgili 164 hadis ihtiva eden *Kitâbü'l-İlm* adlı eseri bulunmaktadır. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, "sika", Nesâî, "sika, me'mûn"²⁴⁰, Ebû Hâtim er-Râzî, "sadûk"²⁴¹, Zehebî, "hüccet, hâfız, önde gelen bir hadis âlimi"²⁴², İbn Hacer ise "sika, sebt"²⁴³ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve "mutkin ve zabt sahibi" olarak tavsif etmiştir.²⁴⁴ 234/849 tarihinde Bağdat'ta vefat etmiştir.²⁴⁵

2.1.1.a. İbn Nümejr el-Hemedânî (öl. 234/849): Aslen Yemenlidir. 160/777 yılı civarında Kûfe'de doğmuştur. Kûfe'de ikamet etmiştir. Künyesi Ebû Abdîrrahmân'dır. Ebû Hâtim er-Râzî, onun sika olduğunu ve hadisiyle ihticâc edilebileceğini ifade etmiştir.²⁴⁶ Onun hakkında İclî, "sika"²⁴⁷, Nesâî, "sika, me'mûn"²⁴⁸, Zehebî, "hâfız, hüccet, şeyhülislam"²⁴⁹, "İbn Hacer ise sika, hâfız, fâdıl"²⁵⁰ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve hâfız, mutkin ve vera sahibi bir kimse olarak tavsif etmiştir.²⁵¹ 234/849 yılında Kûfe'de vefat etmiştir.²⁵²

2.1.1.a. Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814): Kûfelidir. 107/725 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Muhammed'dir. İbn Sa'd, onun sika, sebt, hüccet olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.²⁵³ İclî, onu "sika, sebt"²⁵⁴, Ebû Hâtim er-Râzî, "imam, sika" olarak tavsif etmiş ve aynı zamanda onun İmam Mâlik (öl. 179/795) ile beraber Zührî'nin (öl. 124/742) ashâbının en güvenilir âlimi olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁵ Ayrıca onun hakkında Zehebî, "imamü'l-kebîr, hâfızu'l-asr, şeyhülislam"²⁵⁶, "sika, sebt"²⁵⁷, İbn Hacer ise "sika, hâfız, fakih, imam, hüccet"²⁵⁸ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân

²³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22/217; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 8/97.

²³⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 6/262.

²³⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/147.

²³⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/487.

²³⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22/213-217; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/147-148; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 8/96-97.

²⁴⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 9/404-405; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/343.

²⁴¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3/591.

²⁴² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/489.

²⁴³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 217.

²⁴⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/256-257.

²⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 9/402-405; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/489-492; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/342-344; Salîh Tuğ, "Ebû Hayseme, Züheyr b. Harb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/151.

²⁴⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/307.

²⁴⁷ İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, 2/243.

²⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25/569; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/283.

²⁴⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/455.

²⁵⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 490.

²⁵¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/85.

²⁵² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25/566-570; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/282-283; Ali Toksarı, "İbn Nümejr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/237.

²⁵³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 5/497.

²⁵⁴ İclî, *Ma'rîfetü's-sikât*, 1/417.

²⁵⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4/227.

²⁵⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/454.

²⁵⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, 1/449.

²⁵⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 245.

da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve “hâfız, mutkin ve vera sahibi bir kimse” olarak nitelendirmiştir.²⁵⁹ 198/814 yılında Mekke’de vefat etmiştir.²⁶⁰

2.1.1.a. İbn Şihâb ez-Zührî (öl. 124/742): Medinelidir. 51/671 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Bekr’dir. Hadisleri tedvin eden ilk kişi olarak meşhur olmuştur. Fukahâ-yi seb‘a’nın tamamından ilim tahsil etmiş ve bu ilimleri kendisinde toplamıştır. İbn Sa’d, onun sika ve fakih olduğunu, çok hadis rivâyet edip, ilimleri kendisinde topladığını söylemiştir.²⁶¹ Ebû Hâtım er-Râzî, onun hadisiyle ihticâc edilebileceğini ve Enes b. Mâlik’in ashâbının en güvenilir âlimi olduğunu kaydetmiştir.²⁶² Onun hakkında Zehebî, “imam, alem, hâfız”²⁶³, İbn Hacer ise “fakih, hâfız” değerlendirmesinde bulunmuş ve büyüklüğü, itkâm ve güvenilirliği konusunda ittifak olduğunu belirtmiştir.²⁶⁴ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş, “fakih ve fâdıl” olarak tavsif etmiş ve onun zamanının en hâfızı ve hadisleri en iyi nakleden kişisi olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁵ 124/742 yılında vefat etmiştir.²⁶⁶

2.1.1.a. Sâlim b. Abdullah b. Ömer (öl. 106/725): Medinelidir. Hz. Osman’ın (öl. 35/656) hilâfet yıllarında (644-656) doğduğu rivayet edilmiştir. Künyesi Ebû Ömer’dir. Babası, Hz. Ömer’in (öl. 23/644) oğlu Abdullah’tır. Âlimler onu birçok hususta babasına benzetmişlerdir. Medine’nin en önemli fakihlerindendir. Onu, fukahâ-yi seb‘a’nın yedinci kişisi olarak kabul eden âlimler de bulunmaktadır. İbn Sa’d, onun sika olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.²⁶⁷ Ayrıca onun hakkında İclî, “sika”²⁶⁸, Zehebî, “imam, zâhid, hâfız, müftî”²⁶⁹, İbn Hacer ise “fukahâ-yi seb‘a’dan biri, sebt, âbid, fâdıl”²⁷⁰, değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.²⁷¹ 106/725 yılında Medine’de vefat etmiştir.²⁷²

2.1.1.b. Ebû Dâvûd Rivâyetinin Râvîleri

2.1.1.b. Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855): Bağdatlıdır. 164/780 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Abdillâh’tır. Hanbelî mezhebinin imamıdır. *el-Müsned* isimli eserin müellifidir. Onun hakkında Ali b. Medîni (öl. 234/848-49), “Allah bu dini ridde günü Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk ile, mihne günü Ahmed b. Hanbel ile yüceltmıştır” demiştir.²⁷³ Ayrıca İbn Sa’d, onun sika, sebt, sadûk olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.²⁷⁴ Onun hakkında İclî, sika, sebt, fakih”²⁷⁵, Nesâî, “sika, me’mûn, imam”²⁷⁶, Ebû Hâtım er-Râzî, “imam, hüccet”²⁷⁷, Zehebî, “imam, şeyhülislâm”²⁷⁸, İbn Hacer ise “imam, sika, hâfız, fakih, hüccet”²⁷⁹ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde

²⁵⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/403-404.

²⁶⁰ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 4/94; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 11/196; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 8/470; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 4/122; İbrahim Hatiboğlu, *Süfyân b. Uyeyne* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 38/29.

²⁶¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 26/432; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 9/448.

²⁶² İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 8/74.

²⁶³ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 5/326.

²⁶⁴ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 506.

²⁶⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/349.

²⁶⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 26/441-442; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 5/349-350; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 9/450; Halit Özkan, “Zührî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/544-549.

²⁶⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 10/153; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 3/438.

²⁶⁸ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 1/383.

²⁶⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 4/457.

²⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 226.

²⁷¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4/305.

²⁷² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 10/145-153; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 4/457-467; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 3/436-438; Eyyüp Said Kaya, “Sâlim b. Abdullah b. Ömer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/47-48.

²⁷³ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11/196; M. Yaşar Kandemir, “Ahmed b. Hanbel (Hayatı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/77.

²⁷⁴ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 7/354.

²⁷⁵ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 1/194.

²⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 1/75.

²⁷⁷ İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 2/70.

²⁷⁸ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11/177; Zehebî, *el-Kâşif*, 1/202.

²⁷⁹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 84.

zikretmiş ve “hâfız, mutkin, verâ sahibi, fakih” olarak tavsif etmiştir.²⁸⁰ 241/855 yılında Bağdat’ta vefat etmiştir.²⁸¹

2.1.1.b. Süfyân b. Uyeyne: 2.1.1.a.

2.1.1.b. İbn Şihâb ez-Zührî: 2.1.1.a.

2.1.1.b. Sâlim b. Abdullah: 2.1.1.a.

2.1.1.c. Nesâî Rivâyetinin Râvîleri

2.1.1.c. Muhammed b. Ubeyd el-Kûfî el-Muhârîbî (öl. 245/859): Kûfelidir. Künyesi Ebû Ca’fer’dır. Onun hakkında Nesâî, “lâ be’sa bih”²⁸², İbn Hacer, “sadûk”²⁸³ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.²⁸⁴ 245/859 yılında vefat ettiği nakledilmiştir.²⁸⁵

2.1.1.c. Abdullah b. Mübârek (öl. 181/797): Mervlidir. 118/736 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Abdîrrahmân’dır. Horasan bölgesinde hadisleri ilk tedvin eden kişidir. İbn Sa’d onun “sika, me’ mûn, imam, hüccet olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.²⁸⁶ Ayrıca onun hakkında Ali b. Medîni, “sika”, Ebû Hâtîm er-Râzî, “sika, imam”²⁸⁷, İclî, “sika, sebt ve ilimleri kendisinde toplayan sâlih bir kimse”²⁸⁸, Zehebî, “imam, şeyhülislâm, zamanının âlimi ve muttakilerinin emiri, hâfız ve gazi”²⁸⁹, İbn Hacer ise “sika, sebt, fakih, âlim, cömert, mücâhid, hayırlı özelliklerin kendisinde toplandığı kimse”²⁹⁰ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.²⁹¹ 181/797 yılında vefat etmiştir.²⁹²

2.1.1.c. Ma’mer b. Râşid (öl. 153/770): Basralıdır. 95/714 veya 96/715 yılında doğduğu nakledilmiştir. Künyesi Ebû Urve’dır. Yemen’e ilk defa rihle yapan kişi ve tasnif döneminden günümüze ulaşan en eski hadis eseri *el-Câmi*’nin müellifidir. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, “sika”²⁹³, Ebû Hâtîm er-Râzî, “sâlihu’l-hadîs”²⁹⁴ İclî, “sika, sâlih bir kimse”²⁹⁵, Nesâî, sika, me’ mûn”²⁹⁶, Zehebî, “imam, hâfız, şeyhülislâm”²⁹⁷, İbn Hacer ise “sika, sebt, fâdil”²⁹⁸ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve “fakih, mutkin, hâfız ve vera sahibi” olarak tavsif etmiştir.²⁹⁹ 153/770 yılında vefat etmiştir.³⁰⁰

2.1.1.c. İbn Şihâb ez-Zührî: 2.1.1.a.

²⁸⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/18.

²⁸¹ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebir*, 2/5; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/18; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 1/465; Zehebî, *el-Kâşif*, 1/202; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 1/75; Kandemir, “Ahmed b. Hanbel”, 2/76.

²⁸² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 26/71; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 9/332.

²⁸³ İbn Hacer, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 495.

²⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/108.

²⁸⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/108; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 26/71; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 9/332.

²⁸⁶ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 7/372.

²⁸⁷ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 5/180-181.

²⁸⁸ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/54.

²⁸⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 8/378-379.

²⁹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 320.

²⁹¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/7-8.

²⁹² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 16/24; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 8/419; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 5/386; Raşit Küçük, “Abdullah b. Mübârek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/122-124.

²⁹³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 28/309; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 10/244.

²⁹⁴ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 8/257. Ebû Hâtîm Basra’daki rivâyetlerinde hatalar olduğunu kaydetmiştir.

²⁹⁵ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/290.

²⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 28/310; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 10/245.

²⁹⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 7/5.

²⁹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 541.

²⁹⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/484.

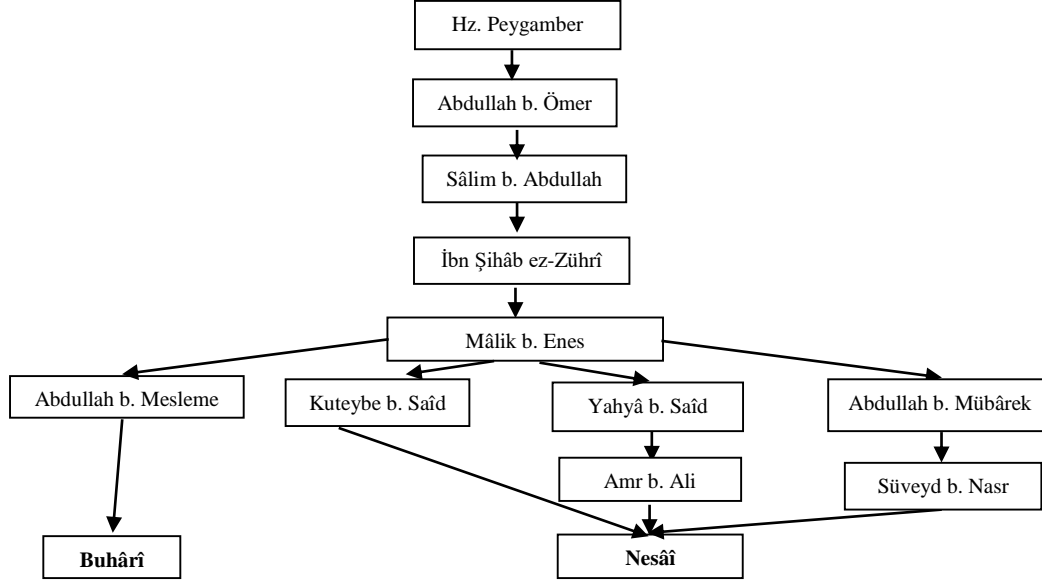
³⁰⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 28/310-311; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 7/14; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 10/245; İbrahim Hatiboğlu, “Ma’mer b. Râşid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/552-554.

2.1.1.c. Sâlim b. Abdullah: 2.1.1.a.

Şâfiî ve Hanbelîlerin ortak delillerinden olan bu rivâyet, Abdullah b. Ömer'den nakledilmiş ve *Kütüb-i sitte* eserlerinden Müslim'in *Sahihi*, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin *Sünenleri*'nde yer almıştır. Müslim rivâyetinin râvîlerinden Amru'n-Nâkid dışındakilerin tamamının önde gelen cerh ve ta'dîl âlimlerince güvenilir kabul edildiği tespit edilmiştir. Amru'n-Nâkid'in ise güvenilir olduğu belirtilmiş olmakla birlikte evhamlı olduğu ifade edilmiş, bu sebepten olsa gerek sika yanında sadûk olarak tavsif edilmiştir. Sıhhat açısından bakıldığında hem Amru'n-Nâkid'in durumu ve hem de onunla aynı tabakada birden fazla güvenilir râvînin bulunması dolayısıyla rivâyet, isnadı açısından sağlamdır.

2.1.2. Abdullah b. Ömer Rivâyeti

2.1.2.a. Buhârî → Abdullah b. Mesleme → Mâlik → İbn Şihâb ez-Zührî → Sâlim b. Abdullah;³⁰¹

2.1.2.b. Nesâî → Kuteybe → Mâlik → İbn Şihâb ez-Zührî → Sâlim b. Abdullah;³⁰²

2.1.2.c. Nesâî → Amr b. Alî → Yahyâ b. Saîd → Mâlik → İbn Şihâb ez-Zührî → Sâlim b. Abdullah;³⁰³

2.1.2.d. Nesâî → Süveyd b. Nasr → Abdullah b. Mübârek → Mâlik → İbn Şihâb ez-Zührî → Sâlim b. Abdullah tarihleriyle rivâyet edildiğine göre;³⁰⁴

عن سالم بن عبد الله، عن أبيه: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يرفع يديه حذو منكبيه إذا افتتح الصلاة، وإذا كبر للركوع، وإذا رفع رأسه من الركوع، رفعهما كذلك أيضا، وقال: سمع الله لمن حمده، ربنا ولك الحمد، وكان لا يفعل ذلك في السجود.

Babası Abdullah b. Ömer'den, Resûlullah'ın (s.a.s.) namaza başlarken ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırdığı, rükû için tekbir alırken ve rükûdan başını kaldırırken de aynı şekilde ellerini kaldırdığı ve “*Semiallahü limen hamideh, Rabbena ve leke'l-hamd*” dediği, secdelerde ise böyle yapmadığı nakledilmiştir.

Rivâyetin râvîleri ile ilgili değerlendirmeler şu şekildedir.

2.1.2.a. Buhârî Rivâyetinin Râvîleri

³⁰¹ Buhârî, “Ezân”, 83, (735).

³⁰² Nesâî, “İftitâh”, 3, (875).

³⁰³ Nesâî, “Tatbîk”, 19, (1054).

³⁰⁴ Nesâî, “Tatbîk”, 21, (1056).

2.1.2.a. Abdullâh b. Mesleme el-Ka‘nebî (öl. 221/836): Medinelidir. 130/747 yılından sonra doğduğu nakledilmiştir. Daha sonraları Basra ve Mekke’de yaşamıştır. Künyesi Ebû Abdirrahmân’dır. Onun hakkında İclî “sika, sâlih”³⁰⁵, Ebû Hâtim er-Râzî, “sika hüccet”³⁰⁶, Zehebî, “imam, sebt, kudve, şeyhülislâm”³⁰⁷, İbn Hacer ise “sika, âbid”³⁰⁸ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.³⁰⁹ 221/836 yılında vefat etmiştir.³¹⁰

2.1.2.a. Mâlik b. Enes (öl. 179/795): Medinelidir. 93/712 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Abdillâh’tır. Mâlikî mezhebinin imamıdır. *el-Muvatta’* isimli hadis eserinin müellifidir. Onun hakkında İbn Sa‘d, “sika, me’mûn, sebt, vera sahibi, fakih, âlim, hüccet”, Yahyâ b. Maîn, “sika”, Ebû Hâtim er-Râzî, “sika, imam-ı ehl-i Hicâz”³¹¹, Zehebî, “şeyhülislâm, hüccetü’l-ümme, imam-ı dârü’l-hicre”³¹², İbn Hacer ise “fakih, imam-ı dârü’l-hicre, ra’sü’l-mutkînîn ve kebîru’l-mütesebbitîn”³¹³ değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.³¹⁴ 179/795 yılında vefat etmiştir.³¹⁵

2.1.2.a. İbn Şihâb ez-Zührî: 2.1.1.a.

2.1.2.a. Sâlim b. Abdullah: 2.1.1.a.

2.1.2.b. Nesâî Rivâyetinin Râvileri

2.1.2.b. Kuteybe b. Saîd: 1.3.c.

2.1.2.b. Mâlik b. Enes: 2.1.2.a.

2.1.2.b. İbn Şihâb ez-Zührî: 2.1.1.a.

2.1.2.b. Sâlim b. Abdullah: 2.1.1.a.

2.1.2.c. Nesâî Rivâyetinin Râvileri

2.1.2.c. Amr b. Alî el-Fellâs (öl. 249/864): Basralıdır. 160’lı (777) yıllarda doğduğu kaydedilmiştir. Künyesi Ebû Hafs’tır. Onun hakkında Ebû Hâtim er-Râzî, “sadûk”³¹⁶, Nesâî, sika, sâhib-i hadis, hâfız”, Zehebî, “hâfız, imam, mücevvid, nâkîd”³¹⁷, İbn Hacer ise “sika, hâfız”³¹⁸ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.³¹⁹ 249/864 yılında Askerimükrem’de (İran-Hûzistan) vefat etmiştir.³²⁰

2.1.2.c. Yahyâ b. Saîd el-Kattân (öl. 198/813): Basralıdır. 120 yılının başlarında doğmuştur. Künyesi Ebû Saîd’dır. Onun hakkında İbn Sa‘d, “sika, me’mûn, refî‘, hüccet”³²¹, İclî, “sika, nakıyyü’l-hadis”³²², Ebû Zür ‘a er-Râzî ve Ebu Hatim er-Râzî “sika, hâfız”³²³, Zehebî, “imamü’l-kebîr, el-hâfızü’l-

³⁰⁵ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/61.

³⁰⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 5/181.

³⁰⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 10/257.

³⁰⁸ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 323.

³⁰⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/353.

³¹⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 16/141; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 10/264; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/32; Salahattin Polat, “Ka’nebî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/305-306.

³¹¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 8/205-206.

³¹² Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 8/48.

³¹³ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 516.

³¹⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/459-460.

³¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 27/119; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 8/130; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 10/8; Ahmet Özel, “Mâlik b. Enes”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/506-513.

³¹⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 6/249.

³¹⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11/470-471.

³¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 424.

³¹⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/487.

³²⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 22/162-165; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11/470-472; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 8/80-82; Selman Başaran, “Fellâs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/309.

³²¹ İbn Sa‘d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 7/293.

³²² İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/353.

³²³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 9/151.

kebir, emirü'l-mü'minîn fi'l-hadîs”³²⁴, İbn Hacer, “sika, mutkin, hâfiz, imam, kudve”³²⁵ değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve “hıfz, verâ, akıl, anlayış, fazilet, ilim ve dindarlık yönünden zamanının önde gelenlerinden biri” olarak tavsif etmiştir.³²⁶ 198/813 yılında Basra’da vefat etmiştir.³²⁷

2.1.2.c. Mâlik b. Enes: 2.1.2.a.

2.1.2.c. İbn Şihâb ez-Zührî: 2.1.1.a.

2.1.2.c. Sâlim b. Abdullah: 2.1.1.a.

2.1.2.d. Nesâî Rivâyetinin Râvîleri

2.1.2.d. Süveyd b. Nasr (öl. 240-241/854-855): Mervlidir. 150/767-768 yılı civarında doğduğu nakledilmiştir. Künyesi Ebü'l-Fadl’dır. Onun hakkında Nesâî, Zehebî ve İbn Hacer “sika”, değerlendirmesinde bulunurken,³²⁸ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve “mutkin” olarak tavsif etmiştir.³²⁹ 240 veya 241/854-855 yılında vefat ettiği rivâyet edilmiştir.³³⁰

2.1.2.d. Abdullah b. Mübârek: 2.1.1.c.

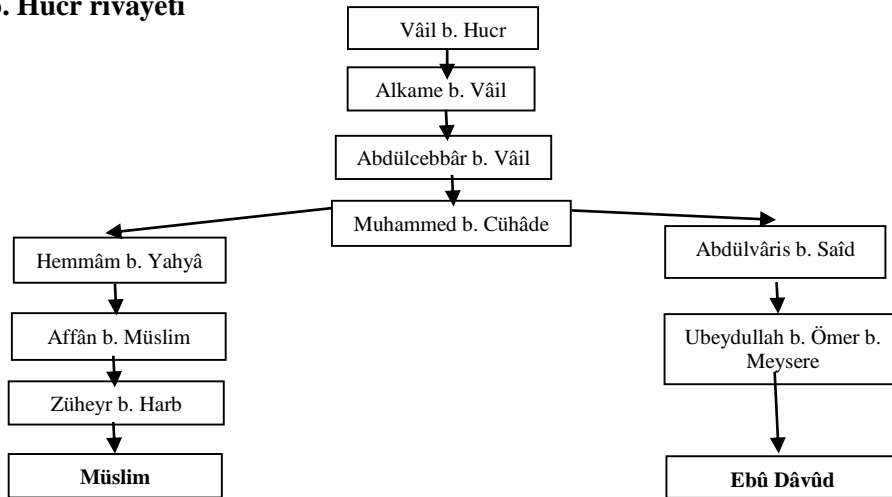
2.1.2.c. Mâlik b. Enes: 2.1.2.a

2.1.2.c. İbn Şihâb ez-Zührî: 2.1.1.a

2.1.2.c. Sâlim b. Abdullah: 2.1.1.a

Şâfiî ve Hanbelîlerin ortak delillerinden olan ve Abdullah b. Ömer’den nakledilen bu ikinci rivâyetin metninde, yukarıdaki birinci rivâyete ilâveten “*Semiallahü limen hamideh, Rabbena ve leke'l-hamd*” ibaresi yer almaktadır. Bundan dolayı isnadları birinci ve ikinci rivâyet şeklinde ayrı olarak incelenmiştir. Rivâyet, *Kütüb-i sitte* eserlerinden Buhârî’nin *Sahih*’i, Nesâî’nin *Sünen*’inde yer almıştır. İki eserde yer alan rivâyetlerin isnadında bulunan râvîlerin tamamının önde gelen cerh ve ta’dil âlimlerince güvenilir kabul edildiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak rivâyet, isnadı açısından sağlamdır.

2.2. Vâil b. Hucr rivâyeti

³²⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/175; Zehebî, *el-Kâşif*, 2/366.

³²⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 591.

³²⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/611.

³²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31/341; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/187; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 11/219; Erdiñç Ahatlı, “Yahyâ b. Saîd el-Kattân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/262.

³²⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12/273; Zehebî, *el-Kâşif*, 1/473; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/280; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 260.

³²⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/295.

³³⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12/273; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/280.

2.2.a. Müslim → Züheyr b. Harb → Affân → Hemmâm → Muhammed b. Cühâde → Abdülcebbâr b. Vâil → Alkame b. Vâil;³³¹

2.2.b. Ebû Dâvûd → Ubeydullah b. Ömer b. Meysere el-Cüşemî → Abdülvâris b. Saîd → Muhammed b. Cühâde → Abdülcebbâr b. Vâil → Alkame b. Vâil tarihleriyle babası Vâil b. Hucr'dan rivâyet edildiğine göre;³³²

عن أبيه وائل بن حجر: أنه رأى النبي صلى الله عليه وسلم رفع يديه حين دخل في الصلاة كبر، - وصف همم حيال أذنيه - ثم التحف بثوبه، ثم وضع يده اليمنى على اليسرى، فلما أراد أن يركع أخرج يديه من الثوب، ثم رفعهما، ثم كبر فركع، فلما قال: سمع الله لمن حمده رفع يديه فلما سجد سجد بين كفيه.

Vâil, Hz. Peygamber'i namaza başlayacağı zaman ellerini kaldırarak tekbir aldığını görmüştür. -Hemmâm da ellerini kulaklarının hizasına kaldırarak bunun nasıl olduğunu göstermiştir.- Sonra elbisesine bürünmüş ve sağ elini sol elinin üzerine koymuştur. Rükûa gitmek isteyince ellerini elbisesinden çıkarmış, yukarı kaldırarak tekbir almış ve rükûa gitmiştir. “*Semiallahü limen hamideh*” dediğinde ellerini tekrar kaldırmıştır. Secdeye gittiğinde iki eli arasında secde etmiştir.

Rivâyetin râvîleri ile ilgili değerlendirmeler şu şekildedir.

2.2.a. Müslim Rivâyetinin Râvîleri

2.2.a. Züheyr b. Harb: 2.1.1.a.

2.2.a. Affân b. Müslim (öl. 220/835): Basralıdır. 134/751-752 yılında doğduğu nakledilmiştir. Künyesi Ebû Osmân'dır. İbn Sa'd, onun sika olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.³³³ Yahyâ b. Maîn de onu “sika” olarak tavsif etmiş ve şu sözlerle övmüştür: “Ashâbu'l-hadis beş kişidir, bunlar: İbn Cüreyc (öl. 150/767), Şu'be b. Haccâc (öl. 160/776), Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes ve Affân b. Müslim (öl. 220/835)'dir.”³³⁴ Ayrıca onun hakkında İclî, “sika” sebt, sâhib-i sünnet³³⁵, Ya'kûb b. Şeybe, “sika, sebt, mutkin, sahîhu'l-kitâb³³⁶, Ebû Hâtim er-Râzî, “sika, mutkin, mefîn³³⁷, Zehebî, “imam, hâfız, muhaddisü'l-İrâk, cerh ve ta'dîl hükümleri konusunda sebt³³⁸, İbn Hacer ise “sika, sebt³³⁹ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.³⁴⁰ 220/835 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.³⁴¹

2.2.a. Hemmâm b. Yahyâ (öl. 164/781): Basralıdır. Künyesi Ebû Abdillâh'tır. İbn Sa'd, onun sika olduğunu fakat bazen hadiste hata yaptığını söylemiştir.³⁴² Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, “sika, sâlih³⁴³, Ahmed b. Hanbel, İclî, “sika³⁴⁴, Ebu Zür'a er-Râzî, “lâ be'se bih”, Ebû Hâtim er-Râzî, “sika, sadûk” nitelendirmesinde bulunmuş fakat hafızasında bir şeyler olduğunu da kaydetmiştir.³⁴⁵ Ayrıca

³³¹ Müslim, “Salât”, 54.

³³² Ebû Dâvûd, “Salât”, 117, (723).

³³³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/336.

³³⁴ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 20/160, 170; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, 7/233.

³³⁵ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/140.

³³⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/249.

³³⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 7/30.

³³⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/242; Zehebî, *el-Kâşif*, 2/27-28.

³³⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzib*, 393.

³⁴⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/522.

³⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/336; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/522; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 20/174; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/254; M. Yaşar Kandemir, “Affân b. Müslim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/399.

³⁴² İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/282.

³⁴³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/108.

³⁴⁴ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/334; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 30/305; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, 11/68.

³⁴⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/109.

Hâkim (öl. 405/1014), “sika, hâfız”³⁴⁶, Zehebî, “imam, hâfız, sadûk, hüccet”³⁴⁷, İbn Hacer, “sika fakat bazen evhamlı” değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.³⁴⁸ 164/781 yılında vefat ettiği nakledilmiştir.³⁴⁹

2.2.a. Muhammed b. Cühâde (öl. 131/749): Kûfelidir. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim er-Râzî, İclî, Nesâî, Zehebî, İbn Hacer, “sika”³⁵⁰, değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş, “âbid ve nâsik (dindar)” olarak tavsif etmiştir.³⁵¹ 131/749 yılında vefat etmiştir.³⁵²

2.2.a. Abdülcebâr b. Vâil (öl. 112/730): Kûfelidir. Künyesi Ebû Muhammed’dur. Onun hakkında İbn Sa’d, hadisinin az olduğunu söyleyip, “sika inşaallah” nitelendirmesinde bulunmuştur.³⁵³ Yahyâ b. Maîn ise onun babasından bir şey işitmediğini belirtip, onu “sika”³⁵⁴ ve “sebt”³⁵⁵ olarak tavsif etmiştir. İbn Hacer ise aynı şekilde onun sika olduğunu fakat babasından mürsel rivâyetleri bulunduğunu kaydetmiştir. İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.³⁵⁶ Babası Vâil b. Hucr’un (öl. 51/671) kendisi doğmadan altı ay önce vefat ettiği için ondan rivâyette bulunmasının mümkün olmadığı, babasının rivâyetlerini kardeşi Alkame b. Vâil aracılığıyla naklettiği belirtilmiştir.³⁵⁷ 112/730 yılında vefat etmiştir.³⁵⁸

2.2.a. Alkame b. Vâil (öl. ?): Kûfelidir. İbn Sa’d, onun sika ve hadisinin de az olduğunu söylemiştir.³⁵⁹ İclî, onu “sika” olarak tavsif ederken,³⁶⁰ Yahyâ b. Maîn, “babasından işitmediğini, dolayısıyla babasından rivâyetlerinin mürsel olduğunu ifade etmiştir.³⁶¹ İbn Hacer ise onu “sadûk” olarak nitelendirip, aynı şekilde babasından işitmediğini kaydetmiştir.³⁶² Buhârî ise bu görüşte olmayıp, onun babasından işittiğini belirtmiştir.³⁶³ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve babasından işittiğini beyan etmiştir.³⁶⁴

2.2.b. Ebû Dâvûd Rivâyetinin Râvîleri

2.2.b. Ubeydullah b. Ömer b. Meysere el-Cüşemî el-Kavârîrî (öl. 235/850): Basralıdır. 151/768 veya 152/769 yılında Basra’da doğduğu nakledilmiştir. Künyesi Ebû Saîd’dur. İbn Sa’d, onun sika olup, çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.³⁶⁵ Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, İclî, Nesâî, “sika”³⁶⁶, başka bir defa da Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim er-Râzî “sadûk”³⁶⁷, Zehebî, “imam, hâfız muhaddisü’l-İslâm”³⁶⁸,

³⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 11/70.

³⁴⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 7/296.

³⁴⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/586.

³⁴⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/586; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 30/302-310; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 7/296-301; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 11/67-70.

³⁵⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 7/222; İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/333; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 24/578; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 6/174; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 9/92; İbn Hacer, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 471.

³⁵¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/404.

³⁵² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 24/575-579; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 6/174-175; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 9/92-93.

³⁵³ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 6/312.

³⁵⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 6/30-31.

³⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 16/394.

³⁵⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/135.

³⁵⁷ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 6/106-107; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/135; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 16/394-395; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 6/105.

³⁵⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 16/393-395; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 6/105.

³⁵⁹ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 6/312.

³⁶⁰ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/148.

³⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 7/280.

³⁶² İbn Hacer, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 397.

³⁶³ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 7/41.

³⁶⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/209.

³⁶⁵ İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 7/350.

³⁶⁶ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/116; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 19/133; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 7/41.

³⁶⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 5/327-328.

³⁶⁸ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11/442.

İbn Hacer ise “sika, sebt”³⁶⁹ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.³⁷⁰ 235/850 yılında Bağdat’ta vefat etmiştir.³⁷¹

2.2.b. Abdülvâris b. Saîd (öl. 180/796): Basralıdır. 102/720 yılında doğduğu nakledilmiştir. Künyesi Ebû Ubeyd’dir. Onun hakkında İbn Sa’d, “sika, hüccet”³⁷², Ebu Hâtim er-Râzî “sika, sadûk”, Ebû Zür’a er-Râzî, “sika”³⁷³ nitelendirmesinde bulunmuştur. İclî, onun sika olmakla birlikte Kaderiyye’den olduğunu fakat onun propagandasını yapmadığını söylemiştir.³⁷⁴ Yahyâ b. Maîn de bu konuda İclî ile aynı görüştedir. Nesâî, “sika, sebt”³⁷⁵, Zehebî, “imam, sebt, hâfız”³⁷⁶, İbn Hacer, “sika, sebt, fakat Kaderî”³⁷⁷ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş, Kaderiyye’den olduğunu belirtmiş fakat hadiste itkân sahibi olarak tavsif etmiştir.³⁷⁸ 180/796 yılında Basra’da vefat etmiştir.³⁷⁹

2.2.b. Muhammed b. Cühâde: 2.2.a.

2.2.b. Abdülcebbâr b. Vâil: 2.2.a.

2.2.b. Alkame b. Vâil: 2.2.a.

Şâfiî ve Hanbelîlerin ortak delillerinden olan bu rivâyet, Vâil b. Hucr’dan nakledilmiş ve *Kütüb-i sitte* eserlerinden Müslim’in *Sahih*’i, Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde yer almıştır. Rivâyette yer alan râvîlerin cerh ve ta’dîl âlimlerince güvenilir olduğu tespit edilmiş olmakla birlikte, Müslim’in râvîlerinden Hemmâm b. Yahyâ’nın âlimlerce güvenilir bir râvî olduğu ifade edilmiş, fakat hafızasından kaynaklı bazen vehmettiği de kaydedilmiştir. Ebû Dâvûd’un râvîlerinden Abdülvâris b. Saîd için de âlimler güvenilir değerlendirmesinde bulunmuş, bununla birlikte Kaderiyye’den olduğu fakat propagandasını yapmadığını nakletmişlerdir. Bundan dolayı olsa gerek rivâyetini almada bir sakınca görmemişlerdir. Ayrıca rivâyetin ortak râvîlerinden biri olan Abdülcebbâr b. Vâil’in babası kendisi doğmadan önce vefat ettiği için, babasından rivâyetlerinin mürsel olduğu, babasının rivâyetlerini kardeşi Alkame b. Vâil aracılığıyla naklettiği beyan edilmiştir. Söz konusu durum bu rivâyet için değerlendirildiğinde rivâyeti babasından değil, kardeşinden naklettiği görülmektedir. Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde rivâyet bir bütün olarak ele alındığında rivâyetin birden fazla tarikinin olması ve bunların birbirini desteklemesi, rivâyette yer alan râvîlerin durumunun güvenilir olması isnadı açısından rivâyetin sağlam olduğunu ortaya koymaktadır.

³⁶⁹ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 373.

³⁷⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/405-406.

³⁷¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 19/130-135; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11/442-446; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 7/40-42; Zekerîya Güler, “Kavâirî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/65-66.

³⁷² İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 7/289.

³⁷³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 6/75-76.

³⁷⁴ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/107.

³⁷⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 18/483; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/443.

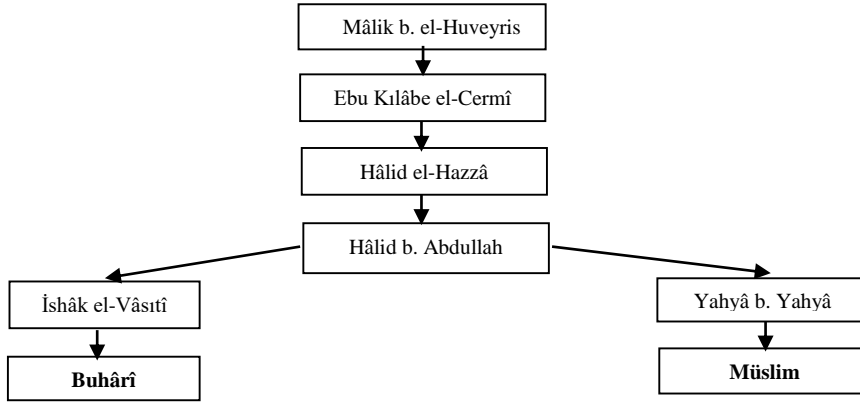
³⁷⁶ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 8/300.

³⁷⁷ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 367.

³⁷⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/140.

³⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 18/475-483; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 8/300-304; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/441-443.

2.3. Mâlik b. el-Huveyris Rivâyeti

2.3.a. Buhârî → İshâk el-Vâsîfî → Hâlid b. Abdullah → Hâlid el-Hazzâ;³⁸⁰

2.3.b. Müslim → Yahyâ b. Yahyâ → Hâlid b. Abdullah → Hâlid el-Hazzâ tarikleriyle rivâyet edildiğine göre;³⁸¹

عن أبي قلابة، أنه رأى مالك بن الحويرث إذا صلى كبر ورفع يديه، وإذا أراد أن يركع رفع يديه، وإذا رفع رأسه من الركوع رفع يديه،

وحدث أن رسول الله صلى الله عليه وسلم صنع هكذا

Ebu Kılâbe (öl. 104/722), Mâlik b. el-Huveyris’in namaz kılacağı zaman tekbir alıp, ellerini kaldırdığını, rükûa gitmek istediğinde ellerini kaldırdığını ve rükûdan başını kaldırırken yine ellerini kaldırdığını ve “Resûlullah da (s.a.s.) aynen böyle yapardı” dediğini görmüştür.

Rivâyetin râvîleri ile ilgili değerlendirmeler şu şekildedir.

2.3.a. Buhârî Rivâyetinin Râvîleri

2.3.a. İshâk b. Şâhîn el-Vâsîfî (öl. 250/864): Vâsîfîdir. Künyesi Ebû Bîşr’dır. Onun hakkında Nesâî, “lâ be’sê bih”³⁸², Zehebî ve İbn Hacer, “sadûk”³⁸³ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş, “müstekîmü’l-hadîs” olarak tavsif etmiş ve 250/864 yılından sonra vefat ettiğini kaydetmiştir.³⁸⁴

2.3.a. Hâlid b. Abdullah (öl. 179/795): Vâsîfîdir. 110/728-729 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû’l-Heysem’dır. Onun hakkında Ebû Hâtim er-Râzî, “sika, sahîhu’l-hadîs”³⁸⁵, İbn Sa’d, Ebu Zür’a er-Râzî ve Nesâî “sika”³⁸⁶, Zehebî, “sika, âbid”³⁸⁷, İbn Hacer ise “sika, sebt”³⁸⁸ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.³⁸⁹ 179/795 yılında vefat etmiştir.³⁹⁰

2.3.a. Hâlid b. Mihrân el-Hazzâ (öl. 141-142 /759-760: Basralıdır. Künyesi Ebû’l-Menâzil’dır. Onun hakkında İbn Sa’d, Yahyâ b. Maîn, Nesâî, İclî, “sika”, Ahmed b. Hanbel, “sebt” değerlendirmesinde bulunurken, Ebû Hâtim er-Râzî, hadisnin yazılabileceğini fakat onunla ihticâc

³⁸⁰ Buhârî, “Salât”, 84, (737).

³⁸¹ Müslim, “Salât”, 24.

³⁸² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 2/435; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 1/237.

³⁸³ Zehebî, *el-Kâşif*, 1/236; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 101.

³⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/117.

³⁸⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 3/341.

³⁸⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 3/341; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 8/102; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 3/100.

³⁸⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, 1/366.

³⁸⁸ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 189.

³⁸⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/267.

³⁹⁰ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 3/160.

edilemeyeceğini ifade etmiştir.³⁹¹ Zehebî, “sika, hâfız, imam”³⁹², İbn Hacer ise “sika” olarak tavsif etmiş fakat ilaveten irsâl yaptığını ve Hammâd b. Zeyd’in (öl. 179/795), onun Şam’dan geldikten sonra hafızasında bozulmalar olduğuna işaret ettiğini de kaydetmiştir.³⁹³ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.³⁹⁴ 141 veya 142 /759-760 yılında vefat ettiği nakledilmiştir.³⁹⁵ Ancak konu ile ilgili yapılan bir çalışmada Hâlid el-Hazzâ’nın ihtilat ettiğine dair diğer kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamadığı belirtilmiştir.³⁹⁶ Ayrıca Hammâd b. Zeyd’in onun hakkındaki görüşünün de hafıza kaybı olarak değil de hafızasında hafif kusur olarak değerlendirilebileceği de beyan edilmiştir.³⁹⁷

2.3.a. Abdullah b. Zeyd b. Amr el-Cermî (öl. 104/722): Basra’da doğmuştur. Aslen ise Yemâme’de yaşayan Cermoğullarındandır. Künyesi Ebû Kılâbe’dir. Onun hakkında İclî ve Ebû Hâtim er-Râzî, “sika”³⁹⁸, Zehebî, “imam, şeyhülislâm”³⁹⁹, İbn Hacer ise “sika, fâdıl” değerlendirmesinde bulunmuş ve çok irsâli olduğunu da ifade etmiştir.⁴⁰⁰ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴⁰¹ 104/722 yılında Dâriyyâ’da vefat etmiştir.⁴⁰²

2.3.b. Müslim Rivâyetinin Râvîleri

2.3.b. Yahyâ b. Yahyâ et-Temîmî (el-Minkarî): 2.1.1.a.

2.3.b. Hâlid b. Abdullah: 2.3.a.

2.3.b. Hâlid el-Hazzâ: 2.3.a.

2.3.b. Ebu Kılâbe: 2.3.a.

Şâfiî ve Hanbelîlerin ortak delillerinden olan bu rivâyet, Mâlik b. el-Huveyris’ten nakledilmiş ve *Kütüb-i sütte* eserlerinden Buhârî ve Müslim’in *Sahih*’lerinde yer almıştır. Ortak râvîlerden Hâlid el-Hazzâ dışında rivâyetin isnadında bulunan râvîlerin tamamının önde gelen cerh ve ta’dil âlimlerince güvenilir kabul edildiği tespit edilmiştir. Hâlid el-Hazzâ hakkında yukarıdaki değerlendirmeler dikkate alındığında Ebû Hâtim er-Râzî dışındaki âlimler tarafından güvenilir kabul edilmesi (o da cerhmemekte ve sadece sika derecesinde kabul etmeyip, hadisin yazılacağını ifade etmektedir), hadisin en önemli ve en sahih iki kaynakta yer alması rivâyetin isnadının sağlam olduğunu göstermektedir.

Bu konudaki Şâfiî mezhebinin bir delili ise Hz. Ali (öl. 40/661) rivâyetidir:⁴⁰³

³⁹¹ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 1/333; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 3/353; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 8/180-181; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 3/121.

³⁹² Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 6/190; Zehebî, *el-Kâşif*, 1/369.

³⁹³ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 191.

³⁹⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/253.

³⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 8/181; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 6/192; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 3/121.

³⁹⁶ Ali Çelik, “Basralı Muhtelit Râvîler (Hicrî İlk Üç Asır)”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2016), 166-167.

³⁹⁷ Abdülcebbar Saîd, *İhtilâtu’r-Ruvâti’s-Sikât* (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1426), 163.

³⁹⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 5/58; İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/30; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 14/544; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 5/225.

³⁹⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 4/468.

⁴⁰⁰ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 304.

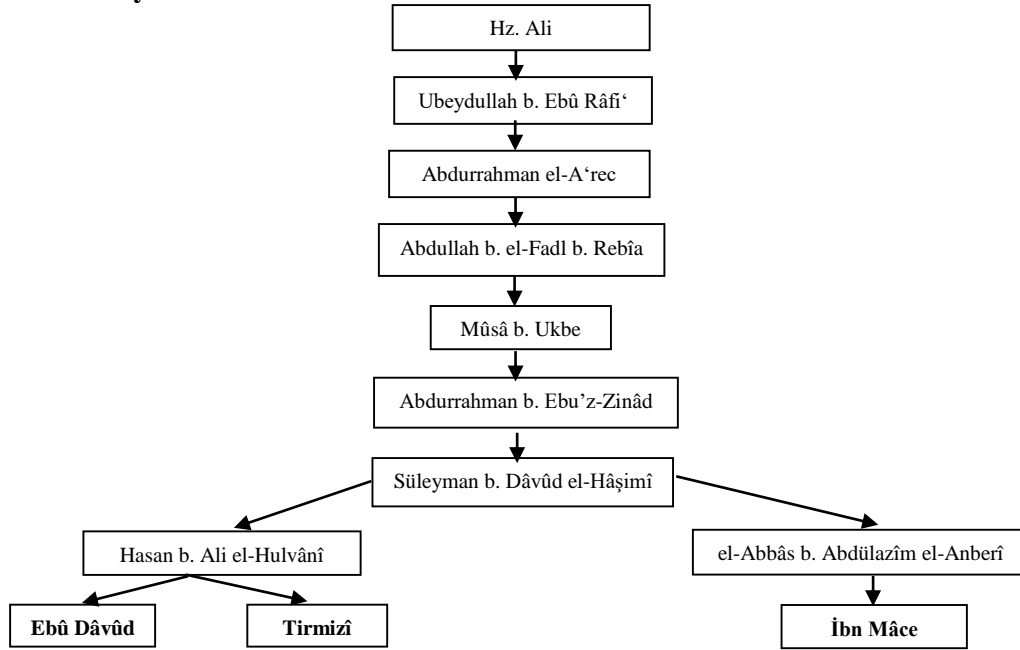
⁴⁰¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/2-5.

⁴⁰² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 14/547; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 4/474; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 5/226; Ali Osman Ateş, “Ebû Kılâbe el-Cermî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/176-177.

⁴⁰³ Nevevî, *el-Mecmû’*, 3/401.

2.4. Hz. Ali Rivâyeti

2.4.a. Ebû Dâvud → Hasan b. Ali el-Hulvânî el-Hallâl → Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî → Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd → Mûsâ b. Ukbe → Abdullah b. el-Fadl b. Rebîa b. el-Hâris b. Abdülmuttalib → Abdurrahman el-A'rec → Ubeydullah b. Ebû Râfi';⁴⁰⁴

2.4.b. Tirmizî → Hasan b. Ali el-Hulvânî el-Hallâl → Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî → Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd → Mûsâ b. Ukbe → Abdullah b. el-Fadl b. Rebîa b. el-Hâris b. Abdülmuttalib → Abdurrahman el-A'rec → Ubeydullah b. Ebû Râfi';⁴⁰⁵

2.4.c. İbn Mâce → el-Abbâs b. Abdülazîm el-Anberî → Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî → Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd → Mûsâ b. Ukbe → Abdullah b. el-Fadl b. Rebîa b. el-Hâris b. Abdülmuttalib → Abdurrahman el-A'rec → Ubeydullah b. Ebû Râfi' tarikleriyle Ali b. Ebû Tâlib'ten rivâyet edildiğine göre;⁴⁰⁶

عن علي بن أبي طالب - رضى الله عنه - عن رسول الله - صلى الله عليه وسلم- أنه كان إذا قام إلى الصلاة المكتوبة كبر ورفع يديه حذو منكبيه ويصنع مثل ذلك إذا قضى قراءته وأراد أن يركع ويصنعه إذا رفع من الركوع ولا يرفع يديه في شيء من صلاته وهو قاعد وإذا قام من السجدين رفع يديه كذلك وكبر.

“Resûlullah (s.a.s.) farz namazlara kalktığında tekbir alır ve ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırır. Okumasını yerine getirip rükûa gitmek istediğinde de aynısını yapardı. Rükûdan kalkarken de bunu yapardı. O (s.a.s.) namazda otururken hiçbir şekilde ellerini kaldırmazdı. İki secdeyi yaptıktan sonra kalkarken aynı şekilde ellerini kaldırır ve tekbir alır.”

Rivâyetin râvîleri ile ilgili değerlendirmeler şu şekildedir.

2.4.a. Ebû Dâvud Rivâyetinin Râvîleri

2.4.a. Hasan b. Ali Hulvânî el-Hallâl (öl. 242/857): Mekkelidir. Künyesi Ebû Ali'dir. Onun hakkında Ya'kûb b. Şeybe, “sika, sebt, mutkin”, Nesâî, “sika”⁴⁰⁷, Zehebî, “sebt, hüccet”⁴⁰⁸ ve “imam,

⁴⁰⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 119, (744).

⁴⁰⁵ Tirmizî, “Salât”, 32, (3423).

⁴⁰⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013), “İkâme”, 15, (864).

⁴⁰⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 6/262; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/303.

⁴⁰⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, 1/328.

hâfiz, sadûk"⁴⁰⁹, İbn Hacer ise "sika, hâfiz"⁴¹⁰ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir. 242/857 yılında Mekke'de vefat etmiştir.⁴¹¹

2.4.a. Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî (öl. 219/834): Bağdatlıdır. Künyesi Ebû Eyyûb'tur. Ahmed b. Hanbel; "Şayet bana bu ümmet için onları yönetecek birini seç denilse, Süleyman b. Dâvûd'u seçerdim" diyerek, İmam Şâfî ise "Bu iki adamdan daha akıllı olan birini görmedim. Bunlar Ahmed b. Hanbel ve Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî'dir" sözüyle onu övmüştür.⁴¹² Ayrıca onun hakkında İbn Sa'd, İclî ve Ebû Hâtim er-Râzî, "sika"⁴¹³, Ya'kûb b. Şeybe, "sadûk, sika", Nesâî, "sika, me'mûn"⁴¹⁴, Zehebî, "imam, bârî, hâfiz"⁴¹⁵, İbn Hacer ise "sika, celîl, fakih"⁴¹⁶ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴¹⁷ 219/834 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.⁴¹⁸

2.4.a. Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd (öl. 174/790): Medinelidir. 100/718 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Onun, Hişâm b. Urve (öl. 146/763) rivâyetlerinde güvenilir, diğer rivâyetlerin de ise tam manasıyla sika sayılmadığı nakledilmiştir. Ayrıca onun, Medine'de iken rivâyet ettiği hadislerin sahih olduğu, Bağdat'ta rivâyet ettiklerinin ise Bağdatlılar tarafından değiştirildiği ileri sürülmüştür.⁴¹⁹ Ali b. Medîni de onun Medine'deki rivâyetlerinin sahih, Bağdat'taki rivâyetlerinin ise onlar tarafından bozulduğunu ifade edip, kendilerine göre zayıf birisi olduğunu beyan etmiştir. Yahyâ b. Maîn de onun zayıf olduğu görüşündedir.⁴²⁰ Ebû Hâtim er-Râzî ise hadisinin yazılabileceğini fakat onunla ihticâc edilemeyeceğini kaydetmiştir.⁴²¹ Onun hakkında İclî, "sika"⁴²², Nesâî, "zayıf"⁴²³, İbn Hacer ise "sadûk" değerlendirmesinde bulunmuş, Bağdat'a geldiğinde hafızasında değişmeler olduğunu da söylemiştir.⁴²⁴ İbn Hibbân da onu *el-Mecrûhîn* isimli eserinde zikretmiştir.⁴²⁵ 174/790 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.⁴²⁶

2.4.a. Mûsâ b. Ukbe (öl. 141/758): Medinelidir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. İlk megâzî müelliflerinden olup, eserinin ismi *Kitâbü'l-Megâzî*'dir. Onun hakkında İbn Sa'd, Ebû Hâtim er-Râzî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Nesâî, İclî, "sika"⁴²⁷, Zehebî, "imam, sika, müftî"⁴²⁸, İbn Hacer ise "sika, fakih, megâzî ilminde imam"⁴²⁹ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴³⁰ 141/758 yılında Medine'de vefat etmiştir.⁴³¹

⁴⁰⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/398.

⁴¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 162.

⁴¹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 6/259-263; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/398-400; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/302-303; Mücteba Uğur, "Hulvânî, Hasan b. Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/346-347.

⁴¹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11/412; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/187.

⁴¹³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 7/343; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1/427; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4/113.

⁴¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11/412; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/187.

⁴¹⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/625.

⁴¹⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 251.

⁴¹⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/277.

⁴¹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11/410-412; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/625-626; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/187-188.

⁴¹⁹ Mücteba Uğur, "Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/159.

⁴²⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 17/98-99.

⁴²¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5/252.

⁴²² İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/76.

⁴²³ Nesâî, *ed-Duafâ' ve'l-metrûkîn*, 68.

⁴²⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 340.

⁴²⁵ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/56.

⁴²⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 17/95-101; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 6/170-173; Uğur, "Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd", 1/159.

⁴²⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/154; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2/305; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 29/119-121; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/362-363.

⁴²⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/114; Zehebî, *el-Kâşif*, 2/306.

⁴²⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 552.

⁴³⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/404.

⁴³¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 29/115-121; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/114-118; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/360-362; Şaban Öz, "Mûsâ b. Ukbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), EK-2/321-322.

2.4.a. Abdullah b. el-Fadl b. Rebîa b. el-Hâris b. Abdülmuttalib (öl. ?): Medinelidir. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medînî, Ebû Hâtim er-Râzî, Nesâî, İclî, İbn Hacer, “sika”, Ahmed b. Hanbel “lâ be’s bih” değerlendirmesinde bulunurken⁴³², İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴³³

2.4.a. Abdurrahman el-A‘rec (öl. 117/735): Medinelidir. Künyesi Ebû Dâvûd’dur. Onun hakkında İbn Sa‘d, Ebû Zür‘a er-Râzî, İclî, “sika”, Zehebî, “imam, hâfız, hüccet, mukrî”, İbn Hacer ise “sika, sebt, âlim” değerlendirmesinde bulunurken⁴³⁴, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴³⁵ 117/735 yılında murâbit olarak yaşadığı İskenderiye’de vefat etmiştir.⁴³⁶

2.4.a. Ubeydullah b. Ebû Râfi‘ (öl. ?): Medinelidir. Hz. Ali’nin kâtibi olduğu nakledilmiştir. Onun hakkında İbn Sa‘d, Ebû Hâtim er-Râzî, İclî, İbn Hacer, “sika” değerlendirmesinde bulunurken⁴³⁷, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴³⁸

2.4.b. Tirmizî Rivâyetinin Râvîleri

2.4.b. Hasan b. Ali el-Hulvânî el-Hallâl: 2.4.a.

2.4.b. Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî: 2.4.a.

2.4.b. Abdurrahman b. Ebu’z-Zinâd: 2.4.a.

2.4.b. Mûsâ b. Ukbe: 2.4.a.

2.4.b. Abdullah b. el-Fadl b. Rebîa b. el-Hâris b. Abdülmuttalib: 2.4.a.

2.4.b. Abdurrahman el-A‘rec: 2.4.a.

2.4.b. Ubeydullah b. Ebû Râfi‘: 2.4.a.

2.4.c. İbn Mâce Rivâyetinin Râvîleri

2.4.c. el-Abbâs b. Abdülazîm el-Anberî (öl. 246/860): Basralıdır. Künyesi Ebû'l-Fazl’dır. Onun hakkında Ebû Hâtim er-Râzî, “sadûk”⁴³⁹, Nesâî, “sika, me’mûn”⁴⁴⁰, Zehebî, “hâfız, hüccet, imam”⁴⁴¹, İbn Hacer ise “sika, hâfız”⁴⁴² değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴⁴³ 246/860 yılında vefat etmiştir.⁴⁴⁴

2.4.c. Hasan b. Ali el-Hulvânî el-Hallâl: 2.4.a.

2.4.c. Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî: 2.4.a.

2.4.c. Abdurrahman b. Ebu’z-Zinâd: 2.4.a.

2.4.c. Mûsâ b. Ukbe: 2.4.a.

2.4.c. Abdullah b. el-Fadl b. Rebîa b. el-Hâris b. Abdülmuttalib: 2.4.a.

2.4.c. Abdurrahman el-A‘rec: 2.4.a.

⁴³² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 5/136; İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/51; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 15/433; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 317; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 5/358.

⁴³³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/38.

⁴³⁴ İbn Sa‘d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 5/283; İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/89; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 5/69; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 17/470; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/290; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 352.

⁴³⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/107.

⁴³⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 17/467-471; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 5/69-70; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/290-291; Abdullah Aydınlı, “A‘rec, Abdurrahman b. Hüzmüz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/350-351.

⁴³⁷ İbn Sa‘d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 5/282; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 5/307; İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/109; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 19/34; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*; İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 370.

⁴³⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/68.

⁴³⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 6/216.

⁴⁴⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 14/224; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 5/122.

⁴⁴¹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 12/302.

⁴⁴² İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 293.

⁴⁴³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/511.

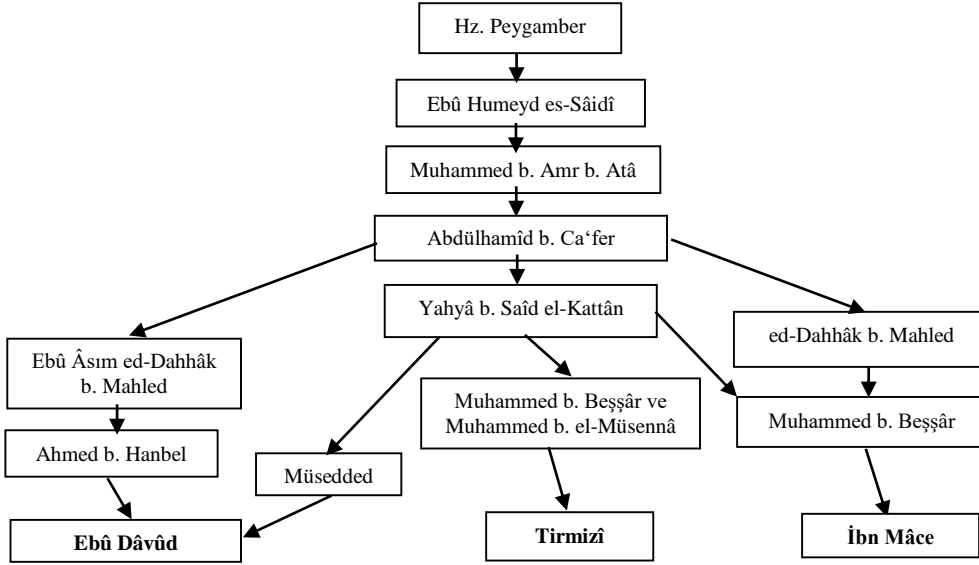
⁴⁴⁴ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 14/222-224; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 12/302-303; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 5/121-122.

2.4.c. Ubeydullah b. Ebû Râfi': 2.4.a.

Şafîilerin görüşlerinde delil olarak aldığı bu rivâyet, Hz. Ali'den nakledilmiş ve *Kütüb-i sitte* eserlerinden Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin *Sünen*'lerinde yer almıştır. Rivâyetin ortak râvîlerinden olan Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd'ın âlimlerce zayıf bir râvî olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla rivâyet isnadı açısından sağlam değildir.

Bu konudaki Şafîî mezhebinin bir diğer delili ise Ebû Humejd es-Sâidî (öl. 60/679-680) rivâyetidir.⁴⁴⁵

2.5. Ebû Humejd es-Sâidî Rivâyeti

2.5.a. Ebû Dâvûd → Ahmed b. Hanbel → Ebû Âsim ed-Dahhâk b. Mahled → Abdülhamîd b. Ca'fer;⁴⁴⁶

2.5.b. Ebû Dâvûd → Müsedded → Yahyâ b. Saîd el-Kattân → Abdülhamîd b. Ca'fer;⁴⁴⁷

2.5.b. Tirmizî → Muhammed b. Beşşâr ve Muhammed b. el-Müsennâ → Yahyâ b. Saîd el-Kattân → Abdülhamîd b. Ca'fer;⁴⁴⁸

2.5.c. İbn Mâce → Muhammed b. Beşşâr → Yahyâ b. Saîd el-Kattân → Abdülhamîd b. Ca'fer;⁴⁴⁹

2.5.d. İbn Mâce → Muhammed b. Beşşâr → Ebû Âsim ed-Dahhâk b. Mahled → Abdülhamîd b. Ca'fer tarikleriyle rivâyet edildiğine göre;⁴⁵⁰

أخبرني محمد بن عمرو بن عطاء قال سمعت أبا حميد الساعدي في عشرة من أصحاب رسول الله -صلى الله عليه وسلم- منهم أبو قتادة قال أبو حميد أنا أعلمكم بصلاة رسول الله -صلى الله عليه وسلم-. قالوا فلم فوالله ما كنت بأكثرنا له تبعاً ولا أقدمنا له صحبة. قال بلى. قالوا فاعرض. قال كان رسول الله -صلى الله عليه وسلم- إذا قام إلى الصلاة يرفع يديه حتى يحاذيهما منكبيه ثم يكبر حتى يقر كل عظم في موضعه معتدلاً ثم يقرأ ثم يكبر فيرفع يديه حتى يحاذيهما منكبيه ثم يركع ويضع راحتيه على ركبتيه ثم يعتدل فلا يصب رأسه ولا يقنع ثم يرفع رأسه فيقول سمع الله لمن حمده. ثم يرفع يديه حتى يحاذيهما منكبيه معتدلاً ثم يقول الله أكبر. ثم يهوى إلى الأرض فيجاءي يديه عن جنبه ثم يرفع

⁴⁴⁵ Nevevî, *el-Mecmû'*, 3/399, 401.

⁴⁴⁶ Ebû Dâvûd, "Salât", 118, (730); "Salât", 182, (963).

⁴⁴⁷ Ebû Dâvûd, "Salât", 118, (730); "Salât", 182, (963).

⁴⁴⁸ Tirmizî, "Salât", 227, (304).

⁴⁴⁹ İbn Mâce, "İkâme", 15, (862).

⁴⁵⁰ İbn Mâce, "İkâme", 72, (1061).

رأسه ويثنى رجله اليسرى فيقعد عليها ويفتح أصابع رجله إذا سجد ويسجد ثم يقول الله أكبر . ويرفع رأسه ويثنى رجله اليسرى فيقعد عليها حتى يرجع كل عظم إلى موضعه ثم يصنع في الأخرى مثل ذلك ثم إذا قام من الركعتين كبر ورفع يديه حتى يحاذى بمهما منكبيه كما كبر عند افتتاح الصلاة ثم يصنع ذلك في بقية صلاته حتى إذا كانت السجدة التي فيها التسليم أحر رجله اليسرى وقعد متوركا على شقه الأيسر . قالوا صدقت هكذا كان يصلي -صلى الله عليه وسلم- .

Muhammed b. Amr b. Atâ şöyle demiştir: “Resûlullah’ın (s.a.s.) Ashâbî’ndan aralarında Ebû Katâde’nin de yer aldığı on kişinin bulunduğu bir ortamda Ebû Humejd es-Sâidî’nin şöyle dediğini işittim: “Resûlullah’ın (s.a.s.) namazını en iyi bileniniz benim.” Bu söz üzerine orada bulunanlar: “Niçin? Vallahi, sen, bizden daha çok ona tabi olan ve bizden daha önce sahâbî olan biri değilsin!” dediler. O da “evet” dedi. Bunun üzerine “(onun namazını) bize anlat” dediler. O da şöyle anlattı: “Resûlullah (s.a.s.) namaza kalktığı anda ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırır ve tekbir alırdı öyle ki her bir kemik en uygun şekilde kendi yerine yerleşirdi. (Tekbirden) Sonra okurdu. Sonra tekrar tekbir alır, ellerini omuzlarının hizasına kadar yükseltir, rûkûa gider ve avuçlarını dizlerine koyardı. Sonra başını ne çok öne eğmeden ve ne de çok yukarı kaldırmadan en uygun şekilde rûkûu yapar ve sonra başını kaldırarak şöyle derdi: “*Semiallahü limen hamideh*”. Sonra tekrar ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırır ve “*Allahü Ekber*” diyerek yere doğru eğilirdi (secde yapardı). Bu sırada ellerini de yanlarından uzak tutardı. Sonra secdeden başını kaldırır, sol ayağını bükerek üzerine otururdu. Secde edeceğinde ayak parmaklarını açar, secde eder ve sonra “*Allahü Ekber*” diyerek başını kaldırır, her bir kemik kendi yerine yerleşinceye kadar sol ayağını bükerek üzerine otururdu. Diğer (rekâta da) aynı bu şekilde yapardı. İki rekâtı kıldıktan sonra kalkarken tekbir alır, aynı namazın başında tekbir alırken yaptığı gibi ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Sonra sol ayağını bükerek, sol yanı üzerine oturduğu selam vereceği son rekâta gelinceye kadar namazının geri kalanını da böyle tamamlardı.” Bu anlatılanlardan sonra onlar da: “Doğru söyledin, Resûlullah (s.a.s.) böyle namaz kılardı” dediler.⁴⁵¹

Rivâyetin râvîleri ile ilgili değerlendirmeler şu şekildedir.

2.5.a. Ebû Dâvûd Rivâyetinin Râvîleri

2.5.a. Ahmed b. Hanbel: 2.1.1.b.

2.5.a. Ebû Âsım ed-Dahhâk b. Mahled en-Nebîl (öl. 212/828): Basralıdır. 122/740 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû Âsım’dır. Onun hakkında İbn Sa’d, “sika, fakih”⁴⁵², Yahyâ b. Maîn “sika”, Ebû Hâtım er-Râzî, “sadûk”⁴⁵³, İclî, “sika”⁴⁵⁴, Zehebî, “imam, hâfız, güvenilir (sebt) muhaddislerin şeyhi”⁴⁵⁵, İbn Hacer ise “sika, sebt”⁴⁵⁶ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴⁵⁷ 212/828 yılında vefat etmiştir.⁴⁵⁸

2.5.a. Abdülhamîd b. Ca’fer (öl. 153/770): Medinelidir. 83/703 yılında doğmuştur. Künyesi Ebû’l-Fadl’dır. İbn Sa’d, onun sika olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.⁴⁵⁹ Onun hakkında Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel, “sika”, (Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel’in “leyse bihi be’s” değerlendirmesi de bulunmaktadır)⁴⁶⁰, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, “sika”, Ebû Hâtım er-Râzî, “mahallühû

⁴⁵¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 118, (730); “Salât”, 182, (963); Tirmizî, “Salât”, 227, (304); İbn Mâce, “İkâme”, 15, (862); “İkâme”, 72, (1061).

⁴⁵² İbn Sa’d, *Tabakâtü’l-kübrâ*, 7/295.

⁴⁵³ İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 4/463.

⁴⁵⁴ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 1/472.

⁴⁵⁵ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 9/480.

⁴⁵⁶ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 280.

⁴⁵⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/483-484.

⁴⁵⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 13/281-290; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 9/480-485; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 4/450-453; M. Yaşar Kandemir, “Ebû Âsım en-Nebîl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/99-100.

⁴⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 16/419; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/112.

⁴⁶⁰ İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 6/10; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 16/418; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/112.

es-sıdk⁴⁶¹, Nesâî, “leyse bihi be’s”⁴⁶², Zehebî, “imam, muhaddis, sika”⁴⁶³, İbn Hacer ise “sadûk” değerlendirmesinde bulunmuş, ayrıca Kaderîlikle itham edildiğini ve bazen de vehmettiğini kaydetmiştir.⁴⁶⁴ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve bazen hata ettiğini ifade etmiştir.⁴⁶⁵ 153/770 yılında Medine’de vefat etmiştir.⁴⁶⁶

2.5.a. Muhammed b. Amr b. Atâ (öl. 120/737-738): Medinelidir. Künyesi Ebû Abdillâh’tır. Onun hakkında Ebû Hâtîm er-Râzî, “sika, sâlihu’l-hadis”, Ebû Zûr’a er-Râzî, Nesâî ve İbn Hacer “sika” değerlendirmesinde bulunurken⁴⁶⁷, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴⁶⁸ 120/737-738 yılından sonra vefat ettiği nakledilmiştir.⁴⁶⁹

2.5.b. Ebû Dâvûd Rivâyetinin Râvîleri

2.5.b. Müsedded b. Müserhed (öl. 228/843): Basralıdır. 150/767 yılı civarında doğduğu nakledilmiştir. Künyesi Ebû’l-Hasen’dır. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel, “sadûk”⁴⁷⁰, İclî, Ebû Hâtîm er-Râzî, Nesâî, “sika”⁴⁷¹, Zehebî “hâfız, imam, hüccet”⁴⁷², İbn Hacer ise “sika, hâfız” değerlendirmesinde bulunmuş ve Basra’da ilk müsned kaleme alan kişi olduğunu kaydetmiştir.⁴⁷³ İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴⁷⁴ 228/843 yılında vefat etmiştir.⁴⁷⁵

2.5.b. Yahyâ b. Saîd el-Kattân: 2.1.2.c.

2.5.b. Abdülhamîd b. Ca’fer: 2.5.a.

2.5.b. Muhammed b. Amr b. Atâ: 2.5.a.

2.5.c. Tirmizî Rivâyetinin Râvîleri

2.5.c. Muhammed b. Beşşâr (öl. 252/866): Basralıdır. 167/783 yılında Basra’da doğmuştur. Künyesi Ebû Bekir’dır. Kendisine “çok hadis toplayan ve ezberleyen” anlamında “Bündâr” denilmiştir. Onun hakkında Ebû Hâtîm er-Râzî, “sadûk”⁴⁷⁶, Nesâî, “sâlih, lâ be’s bih”⁴⁷⁷, İclî, “sika”⁴⁷⁸, Zehebî, “imam, hâfız, rivâyetü’l-İslâm”⁴⁷⁹, İbn Hacer ise “sika”⁴⁸⁰ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş ve onun hadisleri ezberleyen ve ezberinden okuyabilen bir kimse olduğunu kaydetmiştir.⁴⁸¹ 252/866 yılında Basra’da vefat etmiştir.⁴⁸²

2.5.c. Muhammed b. el-Müsennâ (öl. 252/866): Basralıdır. 167/783-84 yılında Basra’da doğmuştur. Künyesi Ebû Mûsâ’dır. Bir dönem felçlik geçirdiği için “Zemîn” lakabıyla da anılmıştır.

⁴⁶¹ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 6/10.

⁴⁶² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 16/418; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/112.

⁴⁶³ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 7/20-21; Zehebî, *el-Kâşif*, 1/614.

⁴⁶⁴ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 333.

⁴⁶⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/122.

⁴⁶⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 16/419; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 7/22; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 6/112.

⁴⁶⁷ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 8/29; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 26/211; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 9/374.

⁴⁶⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/368.

⁴⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 9/375.

⁴⁷⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 27/446.

⁴⁷¹ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/272; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 8/438; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 27/446.

⁴⁷² Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 10/591.

⁴⁷³ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 528.

⁴⁷⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/200.

⁴⁷⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 27/447; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 10/593; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 10/108; Zekeriyâ Güler, “Müsedded b. Müserhed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/82-83.

⁴⁷⁶ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 7/214.

⁴⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 24/511; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 9/72.

⁴⁷⁸ İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, 2/232.

⁴⁷⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 12/144.

⁴⁸⁰ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 469.

⁴⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/111.

⁴⁸² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 24/518; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 12/149; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 9/72; Mücteba Uğur, “Bündâr, Muhammed b. Beşşâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/488-489.

Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, “sika”, Nesâî, “lâ be’se bih”⁴⁸³, Ebû Hâtim er-Râzî, “sadûk”⁴⁸⁴, Zehebî, “sika, vera sahibi, imam, hâfız, sebt”⁴⁸⁵, İbn Hacer ise “sika, sebt”⁴⁸⁶ değerlendirmesinde bulunurken, İbn Hibbân da onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiştir.⁴⁸⁷ 252/866 yılında Basra’da vefat etmiştir.⁴⁸⁸

2.5.c. Yahyâ b. Saîd el-Kattân: 2.1.2.c.

2.5.c. Abdülhamîd b. Ca’fer: 2.5.a.

2.5.c. Muhammed b. Amr b. Atâ: 2.5.a.

2.5.d. İbn Mâce Rivâyetinin Râvîleri

2.5.d. Muhammed b. Beşşâr: 2.5.c.

2.5.d. Yahyâ b. Saîd el-Kattân: 2.1.2.c.

2.5.d. Abdülhamîd b. Ca’fer: 2.5.a.

2.5.d. Muhammed b. Amr b. Atâ: 2.5.a.

2.5.e. İbn Mâce Rivâyetinin Râvîleri

2.5.e. Muhammed b. Beşşâr: 2.5.c.

2.5.e. Yahyâ b. Saîd el-Kattân: 2.1.2.c.

2.5.e. Abdülhamîd b. Ca’fer: 2.5.a.

2.5.e. Muhammed b. Amr b. Atâ: 2.5.a.

Şâfiîlerin görüşlerinde delil olarak aldığı bu rivâyet, Ebû Humejd es-Sâidî’den nakledilmiş ve *Kütüb-i sitte* eserlerinden Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce’nin *Sünen*’lerinde yer almıştır. Rivâyetin ortak râvîlerinden olan Abdülhamîd b. Ca’fer dışındaki râvîlerin cerh ve ta’dîl âlimlerince güvenilir kabul edildikleri tespit edilmiştir. Abdülhamîd b. Ca’fer hakkındaki değerlendirmelere bakıldığında Kaderîlikle itham edildiği ve bazen hata ettiği ifade edilse de genel itibarıyla âlimler tarafından güvenilir kabul edildiği görülmektedir. Dolayısıyla rivâyeti isnadı açısından sağlam olarak değerlendirmek mümkündür.

3. Konu Hakkında Yapılan Değerlendirmeler

Namazda ellerin kaldırılması hususunda olduğu gibi bir konu hakkındaki farklı rivâyetleri değerlendirme noktasında mezheplerin belirlemiş olduğu kriterler ön plana çıkmaktadır. Temel hadis kaynaklarında namazda ellerin sadece iftitah tekberi esnasında kaldırılması gerektiğine yönelik Hanefî ve Mâlikîlerin delil aldığı rivâyetlerin yanında hem iftitah tekberi ve hem de rûkû esnasında ellerin kaldırılması gerektiğini bildiren Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin görüşlerinde kaynak teşkil eden rivâyetlerin de bulunduğu görülmektedir. Buradaki farklı rivâyetler arasındaki tercih sebebi Hanefîler açısından bakıldığında delil aldıkları rivâyetin râvîlerinin fakih olmasıdır. Bundan dolayı Hanefîler, râvîleri fakih ve fakih olmayan şekilde ayırmaktadır.⁴⁸⁹ Her ne kadar rivâyetin kabulü için râvînin fakih olması bir şart olarak ortaya konulmasa da çelişkili rivâyetler söz konusu olduğunda mezhebin temel görüşü fakih olan râvînin rivâyetinin tercih edilmesi, fıkhi ile maruf olmayan râvînin rivâyetinin ise

⁴⁸³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26/362-363; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/426.

⁴⁸⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/95.

⁴⁸⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 12123; Zehebî, *el-Kâşif*, 2/214.

⁴⁸⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 505.

⁴⁸⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/111.

⁴⁸⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26/364; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 12/125; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/427; Ali Toksarı, “İbnü'l-Müsenâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/160.

⁴⁸⁹ İshak Emin Aktepe, “Ebu Hanîfe ve Ehl-i Hadisin Sünnet Anlayışlarındaki Temel Farklar”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 19 (2012), 122.

terkedilmesi yönündedir.⁴⁹⁰ Şâfiî ve Hanbelî mezhebine yani Ehl-i hadis'e göre durum farklıdır. Onlar için râvînin rivâyetinin kabulü için adâlet ve zabt sahibi olması yeterli olup, fakih olması bir tercih sebebi değildir.⁴⁹¹ Onlar da esas olan rivâyetin durumu olduğu için bu meselede âli isnadından dolayı namazda rükû esnasında da ellerin kaldırılması gerektiğini bildiren rivâyeti delil olarak almışlardır. Nitekim Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ile Evzâî (öl. 157/774) arasında geçen şu hadise de bu durumu göstermektedir. Evzâî, Mescid-i Harâm'da Ebû Hanîfe ile karşılaşır ve ona şöyle der: "Irak ehli rükûa giderken ve rükûdan başını kaldırdığında niçin ellerini kaldırmıyor?" Zührî'nin bana Sâlim ve İbn Ömer senediyle naklettiğine göre Hz. Peygamber rükûa giderken ve rükûdan doğrulurken ellerini kaldırmıştır." Bu söz üzerine Ebû Hanîfe şöyle demiştir: "Bana Hammâd, İbrâhim en-Nehâî, Alkame ve Abdullah b. Mes'ûd senediyle rivâyet ettiğine göre Resûlullah (s.a.s.) iftitah tekbiri aldığı anda ellerini kaldırırdı. Bundan sonra tekrar ellerini kaldırmazdı." Ebû Hanîfe'nin bu sözüne Evzâî şaşırarak şöyle karşılık vermiştir: "Hayret Ebû Hanife'ye! Ben ona Zührî'nin Sâlim'den naklettiği hadisi rivâyet ediyorum. O bana Hammâd'ın İbrahim'den, onun da Alkame'den aldığı hadisi rivâyet ediyor. Zührî'nin hadisi, isnadının âliliğinden dolayı tercih edilmelidir." Ebû Hanîfe de tercih sebebini şöyle açıklamıştır: "Hammâd, Zührî'den daha çok fıkıh bilgisine sahiptir. İbrahim de Sâlim'den daha fazla fıkıh bilir, İbn Ömer zaman bakımından önce gelmemiş olsaydı, Alkame'nin de ondan daha fazla fıkıh bildiğini söylerdim. Abdullah'a gelince onun hadisi, râvîlerinin fıkıh bilgisinden dolayı tercih edilmiştir. Bu görüş benimsenecek olan görüştür. Çünkü tercih, isnadın âliliğiyle değil, râvîlerin fıkıh bilgisiyledir."⁴⁹²

Serahsî (öl. 483/1090), namazda ellerin kaldırılması ile ilgili farklı rivâyetlere yönelik izlenecek yöntemi, Hanefîlerin yukarıda verilen diğer delillerini de naklederek şöyle izah etmektedir: "Hz. Peygamber'in fiilleri arasında bir çelişkili durum söz konusu olduğunda hakem olarak yine onun sözüne başvurulur. Onun da burada başvurulacak sözü şu meşhur hadistir: *"Eller sadece yedi yerde kaldırılır: Namaza başlarken, iki bayramda, vitirde ve kunutta, diğer dördüye hactadır."* Hz. Peygamber bir kısım sahabîleri namazın farzlarını eda ederken ellerini kaldırmış olarak gördüğünde bunu çirkin bularak şöyle buyurmuştur:⁴⁹³ *"Niçin, huysuz atların kuyrukları gibi sizin ellerinizi kaldırdığınızı görüyorum? Namazda sakin olun!"*⁴⁹⁴

Serahsî, iftitah tekbir dışında ellerin kaldırılmamasının gerekçesini ise şu şekilde açıklamaktadır:

Bu tekbir, bir rükûnden başka bir rükne geçerken getirilir. Dolayısıyla secdelerin tekbiri gibi rükû ederken de eli kaldırmak sünnet değildir. Meselenin akli delili, daha önce açıkladığımız üzere, elleri kaldırmaktan maksat arkada namaz kılan sağıra bildirmektir. Buna da ancak bayramlardaki zaid tekbirler, kunut tekbiri gibi ayakta iken getirilen tekbirlerde gerek duyulur. Bir rükûnden başka bir rükne geçerken getirilenlerde elleri kaldırmaya gerek yoktur. Çünkü sağır bir kimse önündekini rükûa eğilirken görür. El kaldırılarak ona göstermeye gerek olmaz.⁴⁹⁵

Hanefî âlimler, namazda iftitah tekbiriyle birlikte rükûda da ellerin kaldırılması gerektiğini bildiren rivâyetlerin neshedilmiş olduğu görüşündedir ve buna delil olarak İbn Mes'ûd'tan nakledilen şu rivâyeti göstermektedir. "Resûlullah ellerini kaldırdı, biz de kaldırdık, o terketti biz de terkettik".⁴⁹⁶ Hanefî âlim Tahâvî de bu görüşte olup, bu konuda Âsım b. Kuleyb'ten babası vasıtasıyla nakledilen ve Hz. Ali'nin sadece namaza başlamak için tekbir aldığı anda ellerini kaldırdığı ve daha sonra

⁴⁹⁰ İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 229.

⁴⁹¹ Aktepe, "Ebu Hanife ve Ehl-i Hadisin Sünnet Anlayışlarındaki Temel Farklar", 122.

⁴⁹² Serahsî, *el-Mebsût*, 1/26-27.

⁴⁹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/27-28; Bk. Kâsânî, *Bedâ'î u's-sanâ'î*, 1/207; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/51.

⁴⁹⁴ Müslim, "Salât", 119; Ebû Dâvûd, "Salât", 190, (1000); Nesâî, "Sehv", 5, (1181).

⁴⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/28.

⁴⁹⁶ Bedruddîn el-Aynî, *Şerhu Ebî Dâvûd*, thk. Ebu'l-Munzir Hâlid b. İbrâhîm el-Mısrî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1420/1999), 3/303; Kâsânî, *Bedâ'î u's-sanâ'î*, 1/208.

kaldırmadığını bildiren rivâyeti ve Mücâhid'den nakledilen ve İbn Ömer'in ilk tekbir haricinde ellerini kaldırmadığını bildiren rivâyeti delil göstermektedir.⁴⁹⁷ Şâfiî âlim Beyhakî (öl. 458/1066) her iki rivâyeti de sened yönünden eleştirerek, nesh görüşünü kabul etmemektedir. Ayrıca Nâfi'den nakledilen ve İbn Ömer'in namazda ellerini kaldırmayan birini gördüğünde ondan yüz çevirdiğini bildiren rivâyetin de nesh konusuna muhalif olduğunu belirtmektedir.⁴⁹⁸

Tahâvî, iftitah tekbirinin namazın aslından olmasından hareketle konuya aklî bir temellendirmede de bulunmaktadır. İftitah tekbiri namazın aslından olup, yapılmadığı takdirde namaz geçerli olmayacaktır. Bu tekbirde eller kaldırılır. Oysaki iki secde arasında alınan tekbir namazın aslından değildir. Terki durumunda namaz bozulmaz. Bu tekbirdeyse eller kaldırılmaz. Rükû tekbirleri de aynı secde tekbirleri gibi namazın aslından değildir, terki durumunda namaz bozulmaz ve dolayısıyla secde tekbirlerinde olduğu gibi elleri kaldırmaya gerek yoktur.⁴⁹⁹

Buhârî, rükû esnasında namazda ellerin kaldırılmaması görüşünde olanlar için bir reddiye kaleme almış ve burada görüşlerini rivâyetlerle desteklemiştir. O, bu uygulamanın Resûlullah'ın (s.a.s.) ve onu takiben ashabının sözleri ve fiilleriyle sabit olduğunu ve tâbiûnun da bunu yaptığını ifade etmiştir. Ayrıca o, bu rivâyetlerin güvenilir râvîler aracılığıyla aktarılan sahih rivâyetler olduğunu ve sahâbeden 17 kişiden nakledildiğini vurgulamış ve buna uymayanları da sert bir dille eleştirmiştir.⁵⁰⁰

Nevevî'ye (öl. 676/1277) göre, Hanefiler tarafından delil olarak kullanılan ellerin kaldırılmasının huysuz atların kuyruğuna benzetildiği rivâyette eleştirilen husus, rükûa giderken değil de selam verirken ellerin kaldırılmasıdır.⁵⁰¹ Buna delil olarak şu rivâyeti göstermektedir: Câbir b. Semure'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Biz Resûlullah ile namaz kııldık ve 'es-selâmü aleyküm ve rahmetüllah' derdik. Sonra Câbir eliyle iki tarafını işaret etmişti. (Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurmuştur.) "Siz neden hırçın atların kuyrukları gibi ellerinizle işaret ediyorsunuz. Sizden her birinizin elini uyluğunun üzerine koyması yeterlidir. Sonra sağında ve solunda bulunan kardeşine selam verir"⁵⁰² Benzer bir değerlendirme de *Sünen-i Ebû Dâvûd* şârihi Azîmâbâdî (1857-1911) tarafından yapılmıştır. O da burada kastedilenin selam verme esnasında ellerin kaldırılması olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰³ Bu görüşüne delil olarak da Ebû Dâvûd'da da yer alan yukarıdaki Câbir rivâyetini göstermiştir.⁵⁰⁴

Sonuç

İslam dininin en önemli ibadetlerinden biri olan namazda mezheplerin uygulamalarından kaynaklı birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çekici olanı namazda ellerin kaldırılması uygulamasıdır. İftitah tekbirinde yani namaza başlarken ellerin kaldırılması gerektiği hususunda mezhepler arasında herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bununla birlikte iftitah tekbiri dışında da ellerin kaldırılmasının gerekip gerekmediği konusunda mezhepler farklı görüşlere sahiptir. Hanefî ve Mâlikî mezhepleri ellerin sadece namaza başlarken kaldırılması görüşünde iken, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre hem namaza başlarken ve hem de rükû esnasında ellerin kaldırılması gereklidir. Mezhepler arasındaki bu görüş ayrılığı konu ile ilgili farklı rivâyetlerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada konunun fikhî boyutunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunması amacıyla hadis ilmi yönünden mezheplerin *Kütüb-i sitte* eserleri özelinde görüşlerinde delil olarak kullandıkları rivâyetlerin

⁴⁹⁷ Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 2/33-36.

⁴⁹⁸ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (Halep: Dârü'l-Vaî, 1411), 2/418-435; Taha Çelik, "Raf'u'l-yedeyn Meselesi Çerçevesinde Beyhakî'nin Tahâvî'ye İtirazları", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 16/1 (2018), 33-58.

⁴⁹⁹ Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, 2/41-42.

⁵⁰⁰ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Ref'u'l-yedeyn fi's-salât* (Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1416), 17-19, 22-23.

⁵⁰¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, 3/403; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1392), 4, 152-154.

⁵⁰² Müslim, "Salât", 120.

⁵⁰³ Muhammed Şemsü'l-Hak el-Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 3/210-211.

⁵⁰⁴ Ebû Dâvûd, "Salât", 190, (998).

isnadları incelenmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla ellerin sadece namaza başlarken kaldırılması gerektiğine delil olan rivâyet sayısı dördtür. Bu rivâyetler, Abdullah b. Mes'ûd, Berâ b. Âzib, Câbir b. Semure ve İbn Abbâs'tan nakledilmiştir. Abdullah b. Mes'ûd, Berâ b. Âzib rivâyetleri Hanefî ve Mâlikîlerin ortak delilleridir. Diğer iki rivâyet sadece Hanefîler tarafından delil olarak kullanılmaktadır. Yapılan isnad incelemesi sonucunda Abdullah b. Mes'ûd ve Câbir b. Semure rivâyetlerinin isnad yönünden sağlam; Berâ b. Âzib ve İbn Abbâs rivâyetlerinin ise sağlam olmadığı tespit edilmiştir. Ellerin hem namaza başlarken ve hem de rükû esnasında kaldırılması gerektiği ile ilgili delil alınan rivâyet sayısı beştir. Bu rivâyetler, Abdullah b. Ömer, Vâil b. Hucr, Mâlik b. el-Huveyrîs, Hz. Ali ve Ebû Humeyd es-Sâidî'den nakledilmiştir. Abdullah b. Ömer, Vâil b. Hucr ve Mâlik b. el-Huveyrîs rivâyetleri Şâfiî ve Hanbelîlerin ortak delilleridir. Diğer iki rivâyetse Şâfiîler tarafından delil olarak kullanılmaktadır. Yapılan isnad incelemesi sonucunda Hz. Ali'den nakledilen rivâyetin isnad açısından sağlam olmadığı, bunun dışındaki dört rivâyetinse sağlam olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar bu konuda Şâfiî ve Hanbelîler'in delil olarak aldıkları isnadı sağlam olan rivâyetlerin sayısı fazla olsa da Hanefî ve Mâlikîlerin de delil olarak aldıkları isnadı sağlam rivâyetler bulunmaktadır. Bundan dolayı şu mezhebin görüşü doğrudur, diğeri hatalıdır gibi bir sonuç isabetli olmayacaktır. Burada mezheplerin rivâyetleri tercih sebebi belirleyici olmaktadır. Ehl-i hadis için aslolan rivâyettir. Ehl-i re'y ise konuya biraz daha fikhî ve aklî temellendirmelerle çözüm aramaktadır. Nitekim namazda ellerin hem iftitah tekbiri ve hem de rükû esnasında kaldırılması gerektiği ile ilgili İbn Ömer'in rivâyeti âlî isnada sahip olmasına ve bundan dolayı tercih edilmiş olmasına rağmen, Ebû Hanîfe, râvîlerinin fıkıh bilgisi dolayısıyla İbn Mes'ûd'un rivâyetini delil olarak almıştır. O sadece âlî isnadı değil, râvîlerinin fıkıh bilgisini de göz önünde bulundurmıştır. Aynı şekilde Hanefî âlimler tarafından meseleye getirilen aklî temellendirmelerde de bu durumu görmek mümkündür. Dolayısıyla bu ve benzeri konular ile ilgili yapılacak çalışmalarda öncelikle mezheplerin rivâyet tercih sebeplerinin dikkate alınması ve bir mezhebin görüşü ile ilgili olarak haklı-haksız, isabetli-hatalı gibi bir çıkarım yapılmasından ziyade mezheplerin farklı uygulamalarının kendi görüş ve dinamikleri çerçevesinde değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Kaynakça/Bibliography

- Ahatlı, Erdinç. “Yahyâ b. Saîd el-Kattân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/262. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Aktepe, İshak Emin. “Ebu Hanife ve Ehl-i Hadisin Sünnet Anlayışlarındaki Temel Farklar”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 19 (2012), 115-130.
- Âşıkkutlu, Emin. “İbn Ebû Şeybe, Ebû Ca’fer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/443-444. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Ateş, Ali Osman. “Ebû Kılâbe el-Cermî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/176-177. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Aydın, Mustafa. “Hatîb el-Bağdâdî’nin el-Fasl li’l-Vasli’l-Müdreç fi’n-Nakl’i Bağlamında Müdreç Hadisler ve Değeri”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 18 / 1 (Haziran 2018): 479-511.
- Aydınlı, Abdullah. “A’rec, Abdurrahman b. Hüzmü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/350-351. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Aydınlı, Abdullah. “İbn Ebû Leylâ, Abdurrahman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/435-436. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Aynî, Bedruddîn. *Şerhu Ebî Dâvûd*. thk. Ebu’l-Munzir Hâlid b. İbrâhîm el-Mısrî. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1420/1999.
- Azîmâbâdî, Muhammed Şemsü’l-Hak. *Avnu’l-ma’bûd*. 14 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2. Basım, 1415.
- Başaran, Selman. “Fellâs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/309. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Başaran, Selman. “İbn Ebû Şeybe, Ebû’l-Hasan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/444. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Begavî, Abdullah b. Muhammed. *Târîhu vefâti ’ş-şüyüh*. thk. Muhammed Azîz Şems. Mumbai: Dârü’s-Selefiyye, 1409.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn. *Ma’rifetü’s-sünen ve’l-âsâr*. 15 Cilt. Halep: Dârü’l-Vaî, 1411.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *Ref’u’l-yedeyn fi’s-salât*. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1416.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu’s-sahîh*. Beyrut: Dârü’l-Erkâm, 1995.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîhu’l-kebîr*. 8 Cilt. Haydarâbâd: Dârü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, ts.
- Çakan, İsmail Lütfi. “Abdurrahman b. Esved”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/161. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Çakın, Kamil. “Kuteybe b. Saîd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/491-492. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Çeker, Orhan. “Bekkâr b. Kuteybe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/365. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Çelik, Ali. “Basralı Muhtelit Râvîler (Hicrî İlk Üç Asır)”. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2016), 157-181.
- Çelik, Ali. “Nuaym b. Hammâd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/219. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Çelik, Taha. “Raf’u’l-yedeyn Meselesi Çerçevesinde Beyhakî’nin Tahâvî’ye İtirazları”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 16/1 (2018), 33-58.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as. *es-Sünen*. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2013.

- Efendioğlu, Mehmet. “Saîd b. Mansûr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/562. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Erul, Bünyamin. “Züheyr b. Muâviye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/542-543. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Güler, Zekeriya. “Kavârîrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/65-66. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Güler, Zekeriya. “Müsedded b. Müserhed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/82-83. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî. *el-Fasl li'l-vasl el-müdreç fi'n-nakl*. thk. Abdüssemi' Muhammed el-Üneys. Riyad: Darü İbni'l-Cevzî, 1418.
- Hatiboğlu, İbrahim. “Ma'mer b. Râşid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/552-554. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Hatiboğlu, İbrahim. “Süfyân b. Uyeyne”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/28-29. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- İbn Ebû Hâtîm er-Râzî, Abdurrahmân b. Muhammed. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1271.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Lisânü'l-Mîzân*. 7 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 1406.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Takrîbü't-Tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Halep: Dârü'r-Reşîd, 1486.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 12 Cilt. Haydarabad: Matbaatu Meclis-i Dâiretü'l-Maarifi'n-Nizâmiyye, 1326.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân. *es-Sikât*. thk. Şerafeddin Ahmed. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1395.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân. *Kitâbü (Ma'rifeti)'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-du'afâ' ve'l-metrûkîn*. thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed. 3 Cilt. Halep: Dârü'l-Vaî, ts.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin el-Makdisî. *el-Muğnî (Delilleriyle Hanbeli Fıkhu)*. çev. A. Alpaslan Tunçer. İstanbul: Polen Yayınları, 2015.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdr, 1414.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. İhsân Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdr, 1968.
- İclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh. *Ma'rifetü's-sikât*. thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî. 2 Cilt. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405.
- Kandemir, M. Yaşar. “Affân b. Müslim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/399-400. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ahmed b. Hanbel (Hayatı)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/75-80. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ebû Âsım en-Nebîl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/99-100. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kâsânî, Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefî. *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1406/1986.
- Kaya, Eyyüp Said. “Sâlim b. Abdullah b. Ömer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/47-48. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Keskin, Zahide. *Uygulama ve Delilleri Açısından Namazda Ellerin Durumu*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Koçkuzu, Ali Osman. “Ebû Ca’fer en-Nüfeylî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/117. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Köse, Saffet. “İbn Ebû Leylâ, Muhammed b. Abdurrahman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/436-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Köten, Akif. “Dûlâbî, Muhammed b. Sabâh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/552. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Küçük, Raşit. “Abdullah b. Mübârek”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/122-124. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Mergînânî, Ebu’l-Hasen Alî b. Ebûbekr. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti’l-mubtedî*. thk. Tallâl Yûsuf. 4 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, ts.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahman. *Tehzîbü’l-Kemâl fî esmâ’i’r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1400.
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu’s-sahîh*. Beyrut: Dârü’l-Erkâm, 1999.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *ed-Duafâ’ ve’l-metrûkîn*. thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed. Halep: Dârü’l-Vaî, 1396.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2009.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *Tesmiyetü’s-şuyûh*. thk. Kâsım Ali Sa’d. Beyrut: Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1424.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*. Beyrut: Dârü’l-Fikr, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. 18 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1392.
- Öz, Şaban. “Mûsâ b. Ukbe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-2/321-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2019.
- Özaşar, Mehmet Emin. “Vekî’ b. Cerrâh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/8-9. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Özdirek, Recep - Çavuşoğlu, Ali Hakan. “Süfyân es-Sevrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/23-28. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Özel, Ahmet. “Alkame b. Kays”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/467. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Özel, Ahmet. “Mâlik b. Enes”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/506-513. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özkan, Halit. “Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/269-270. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Özkan, Halit. “Zührî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/544-549. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Polat, Salahattin. “Ka’nebî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/305-306. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Sahnûn, Abdüsselâm b. Saîd. *el-Müdevvenetü’l-kübrâ*. thk. Zekeriyâ Umeyrât. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.
- Saîd, Abdülcebbâr. *İhtilâtu’r-Ruvâti’s-Sikât*. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1426.
- Serahsî, Şemsüleimme. *el-Mebsût*. thk. Mustafa Cevat Akşit. İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008.
- Sönmez, Mehmet Ali. “Şerîk b. Abdullah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/5-6. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

- Tahâvî, Ahmed b. Muhammed. *Şerhu Me'âni'l-âsâr (Hadislerle İslâm Fıkhi)*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Kitâbî Yayınevi, 2009.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.
- Toksarı, Ali. "İbn Nümejr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/237. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Toksarı, Ali. "İbnü'l-Müsenâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/160. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Topal, Şevket - Keskin, Zahide. "Uygulama ve Delilleri Açısından Dört Mezhebe Göre Namazda Ellerin Durumu". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 391-415.
- Tuğ, Salih. "Ebû Hayseme, Züheyr b. Harb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/151. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Uğur, Mücteba. "Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/159. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Uğur, Mücteba. "A'meş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/54. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uğur, Mücteba. "Bündâr, Muhammed b. Beşşâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/488-489. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Uğur, Mücteba. "Hulvânî, Hasan b. Ali". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/346-347. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Uğur, Mücteba. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Ünal, İsmail Hakkı. *İmam Ebû Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Basım, 2018.
- Yardım, Ali. "İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/442-443. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Yıldız, İbrahim. *Alkame b. Kays*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2022.
- Yücel, Ahmet. *Hadis İlminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1998.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehu rivâyetun fi'l-kütübi's-sitte*. thk. Muhammed Avvâme, Ahmed Muhammed en-Nemr. 2 Cilt. Cidde: Dârü'l-Kıble, 1413.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnâut ve heyeti. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1405.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Tezkiratü'l-huffâz*. thk. Zekeriyya Umeyrât. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419.